

Het leven nabij de monding van de Congo vóór de kolonisatie

Alexandre Delcommune (1922). *Vingt années de vie Africaine (Twintig jaren leven in Afrika) 1e deel 1874-1893*. Bruxelles: F. Larcier

Voorwoord

‘Vingt années de vie Africaine’, het boek van de Belgische kolonist Alexandre Delcommune is een bijzonder interessant tijdsdocument over de gewezen Belgische kolonie Congo. Onderstaand artikel beschrijft het wel en wee van Delcommune tijdens de jaren 1874-1893.

De eerste hoofdstukken in zijn memoires beschrijven de periode van vóór de kolonisatie. Latere hoofdstukken (niet opgenomen in onderstaand artikel) zijn gesitueerd in de periode vanaf de Conferentie van Berlijn (1884-1885), toen Afrika door de Europese mogendheden verdeeld werd en Leopold II een gebied dat 80 x het oppervlak van België heeft als persoonlijk eigendom verwierf.

In onderstaand artikel wordt de avontuurlijke episode beschreven uit de beginperiode, met commerciële vestigingen vanuit Nederland, Frankrijk, Engeland, Portugal, een periode waarin iedereen nog het ‘recht’ had om initiatief te nemen en een handelsonderneming te vestigen. Zo was de Nederlander Anton Greshoff er ooit handelsagent voor de Nieuwe Afrikaanse Handels-Vennootschap, ook wel de Hollandaise genaamd.

Het speelt in een tijd waarin de lokale bevolking nog een reële macht had met een gewoonrecht dat naast het recht van de Europeanen bestond, waarin koningen en chefs nog de lokale macht uitoefenden, waar de blanken nog een taks betaalden aan de Congolese leiders voor elke handelswaar die werd aangekocht. De handel was voor een groot gedeelte ruilhandel, ivoor en palmolie tegen stoffen, wapens, alcohol en metalen.

Veel producten werden onderling verhandeld of naar Europa verscheept. Vanaf de stichting van de Congo Vrijstaat als privé-eigendom van Leopold II in 1885 verdween deze min of meer open samenleving volledig. Geleidelijk werden alle buitenlandse bedrijven uit het land geweerd en er werd de facto een Belgisch handelsmonopolie ingesteld, waarbij de staat zelf of zijn concessionarissen de hele commercie controleerden. Er werd een systeem van verplichte arbeid en belastingen ingevoerd en manu militaire afgedwongen, onder het mom van het brengen van de ‘beschaving’. Deze situatie bleef duren tot aan de onafhankelijkheid in 1960.

Delcommune is een echte avonturier, iemand die de wereld wil zien en wegvlucht van een saaie en eentonige kantoorbaan. Hij getuigt over zijn tijd in Congo. Hij laat er echter ook geen twijfel over bestaan dat het de Europeanen zijn die de beschaving brengen, en dat die beschaving desnoods met brute kracht mag worden afgedwongen. Kolonisatie is voor hem een kwestie van macht, van confrontatie, van afdwingen van medewerking, maar ook van het uitbouwen van invloed en van diplomatie. Zo aarzelt hij niet om met de dochter van een lokale prins te huwen, om via zijn familie controle over de Congolezen te hebben.

Om die redenen is het boek een historisch tijdsdocument, dat ons heel wat leert over de eerste Europese kolonisten en over de gebruiken die er toen in Congo leefden.

Delcommune draagt de twee delen van dit boek op aan “*onze grote koning Leopold II, de geniale schepper van onze kolonie*”. Vreemd dat hij dit schrijft! Afgaand over wat anderen over Delcommune geschreven hebben zou hij later kritischer hebben gestaan ten aanzien van Leopold’s doen en laten, hoewel er vraagtekens zijn of dit werkelijk zo was. Zeer kort na het schrijven van zijn memoires, nog voor het publiceren ervan, overlijdt Delcommune.

Hetgeen hieronder geschreven is (in zwart), is geen letterlijke vertaling maar een weergave van de belangrijkste feiten en gebeurtenissen die Delcommune in zijn memoires beschrijft. In paars extra informatie (veelal uit andere bronnen) en verklaringen toegevoegd door de vertalers/opstellers van dit stuk. Ook het merendeel der afbeeldingen is afkomstig uit andere bronnen.

Vertalers/bewerkers, M. Lagrain en J. Houthuesen; research afbeeldingen en achtergrondinfo A.Smit

Eerste deel hoofdstuk I

De vader van Delcommune is aanvankelijk sergeant-majoor bij het leger, maar werkt daarna, tot zijn overlijden in 1875, als diensthoofd bij de spoorwegen. Op 6 oktober 1855 wordt Alex Delcommune in Namen geboren. Na het volgen van het middelbaar onderwijs, op het Atheneum te Brussel, waar hij door zijn vader onder de hoede van een oudere oom wordt geplaatst, gaat hij op zijn 18^e bij de Belgische Staatsspoorwegen werken als 'Commis'. In de ogen van zijn vader een baan voor het leven, mooier kan het niet.

Hij komt als secretaris (in de betekenis van 'klerk') van de stationschef te werken op het station Brussel-Noord, maar het zint Delcommune allerm minst en het beantwoordt geenszins aan zijn temperament en onafhankelijke karakter. Het vooruitzicht om jaren hetzelfde werk te moeten doen, benauwt hem en hij houdt het er dan ook slechts drie maanden uit alvorens zijn ontslag in te dienen. Het verlangen naar het onbekende trekt hem. Hij wil weg, ver weg. Al vanaf zijn 14^e wordt hij hiervoor geïnspireerd door vele boeken waarin reizen en avonturen beschreven worden.

Hij vertrekt in januari 1874 vanuit Antwerpen met het stoomschip 'Henri IV' naar zijn halfbroer in Lissabon. Hij beschouwt deze reis waarmee zijn vader heeft ingestemd als een eerste etappe.

Hij is de enige passagier op dit vrachtschip en hoewel hij derde klasse reist, is hij blij verrast als hij voor de maaltijden aan de tafel van de kapitein wordt uitgenodigd en 's avonds een tweede klasse hut krijgt.

De 'Henri IV' gaat slechts tot Le Havre en daar moet hij overstappen op de 'Rivadavia', een schip van dezelfde maatschappij dat als eindbestemming Zuid-Amerika heeft en in Lissabon een tussenstop maakt. De reis verloopt voorspoedig, maar bij de doortocht van de golf van Biskaje is de zee zo woelig dat iedereen in zijn hut moeten blijven.

Delcommune komt acht dagen na zijn vertrek uit Antwerpen in Lissabon aan. Zijn broer komt hem van boord halen en samen gaan ze naar Seixal nabij Lissabon, maar aan de andere kant van de Taag. Hier woont zijn broer. Hij is er directeur van de lokale olijfoliefabriek.

Delcommune komt er snel achter dat het leven in Lissabon ook niets voor hem is en hij vraagt zijn broer om onder zijn Portugese relaties te zoeken naar mensen die een aanbevelingsbrief kunnen schrijven voor welk land ook in Amerika, Afrika, Oceanië of Azië, het maakt hem verder geen verschil. Hij kiest uiteindelijk voor Afrika en zijn broer is zo vriendelijk hem het voor de reis benodigde geld voor te schieten. Op 10 juni 1874 is het dan zover en scheept hij in op de Portugese driemaster 'Maria-Louisa' waarmee hij 65 dagen later in Saint-Paul de Loanda (in het noorden van Angola, destijds een Portugese kolonie) aankomt en voor het eerst voet op Afrikaanse bodem zet.

Het schip is een zeilschip van 800 à 900 ton met 30 bemanningsleden en 2 passagiers

Om de tijd aan boord te doden leert hij de typische matrozentaken. De mannen gaan ook

weddenschappen aan om zich met elkaar te meten en hun behendigheid, kracht en kunde te tonen.

Soms loopt het maar nauwelijks goed af. De huid van zijn handen, zonder eelt, is niet bestand tegen de ruwe touwen en al snel één open wonde. Op een gegeven ogenblik kan hij niet meer op eigen kracht naar beneden en moet hij door de mannen bevrijd worden uit de top van het grootzeil! Hij wordt een week lang door zijn medepassagier verzorgd.

Het eten is eentonig, voldoende maar vet door het gebruik van veel olie en niet erg lekker. Het wordt daarom door mensen die daar niet aan gewend zijn slecht verdragen. Het verse voedsel zoals groenten, eieren, aardappelen en pluimvee is na veertien dagen al op. Ze krijgen tweemaal per week brood, op de andere dagen scheepsbeskuit. Besprenkeld met siroop of likeur, opgewarmd in de oven en besmeerd met boter, is dat 's morgens samen met een kop thee of koffie een traktatie.

Driekwart van de reis bestaat het eten uit gezouten rund- of varkensvlees en stokvis met bonen, kikkererwten en wijn.

Enkele keren is er verse vis, maar dat is enkel tijdens een periode van windstille. Gedurende een tiental dagen is er werkelijk geen zuchtje wind. De zee is glad als een spiegel en aan de blauwe lucht is geen wolkje te bekennen. Tijdens deze periode vermaken zij zich met het spietsen van vis met een drietand. Althans dat proberen ze, want hijzelf en zijn medepassagier missen duidelijk de vaardigheid daarvoor. Daarbij gebeurt het dat hij de drietand kwijt raakt en bijna in het water valt.

Bij het vissen hebben ze het gemunt op dorades (zeebrasems) en daarbij zitten ze schrijlings op een ijzeren stang aan de voorsteven.

Gelukkig zijn de matrozen meer bedreven in deze manier van visvangst en daardoor staat deze heerlijke vis dagenlang op het menu.

Lange periodes van windstilte zijn gevreesd bij de bemanning. De hoeveelheid vers water aan boord is namelijk beperkt. Er wordt zoveel mogelijk plaats gereserveerd voor de lading. Na vier dagen windstilte ordonneert de kapitein dan ook een waterrantsoenering en wordt het water gereserveerd voor de keuken en om te drinken. De achtste dag wordt het zelfs gerantsoeneerd op 1 liter per dag per man. Voor de persoonlijke hygiëne en voor het wassen van de kleren moet dan zeewater gebruikt worden, wat zeer onaangenaam is door het zoutgehalte.

Op de tiende dag worden op bevel van de kapitein reservezeilen tussen de masten gehangen. Ze vragen wat het doel is van deze actie. De matrozen wijzen naar de horizon en zeggen 'daar komt regen'. Ze zijn zeer verbaasd, de zon schijnt volop. Met moeite onderscheiden ze aan de horizon enkele witte vlokjes wolk die snel donkerder worden en om 2 uur 's middags valt er een stortbui op het schip, waarvan het water wordt opgevangen met de tussen de masten gespannen zeilen. Enkele uren later steekt er een licht briesje op en varen ze verder naar het zuid-zuidoosten.

Hoofdstuk II

Aankomst in Saint-Paul de Loanda

Op 15 aug 1874 werpt het schip het anker uit in de baai van Saint-Paul de Loanda. Delcommune debarkeert en zijn hele kapitaal is op dat moment 2000 reis oftewel fr.12,50. Daarnaast heeft hij enkele aanbevelingsbrieven voor Portugese firma's bij zich.

Gezicht op Saint Paul de Loanda in 1641 toen de stad door een Nederlandse vloot onder leiding van Cornelisz. Cornelis Jol in dienst van de West Indische Compagnie.

Gravure 1668 van Jan v. Brosterhuyzen/Salomon Savery? naar een tekening van Frans Jansz. .

Nationaal Archief, Den Haag, inv. nr. VELH 619.64 en Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, inv. nr. 1043 B 14, na p. 204 no. 47-1 en 47-2 wikimedia

Bij de bedrijven waar hij zijn brieven aanbiedt wordt hij ontvangen met een hoffelijkheid en gastvrijheid die hij nooit zal vergeten. Een gastvrijheid welke in die tijd regel is langs de hele Afrikaanse kust. Elke Europeaan die zich aandient bij een kolonist heeft “recht op een slaapplek en een plek aan tafel” zolang hij dat zelf nodig acht. Deze gewoonte is in latere jaren verdwenen. Delcommune blijft acht dagen in Saint-Paul de Loanda en gaat op advies van zijn gastheren naar Ambriz waar vele buitenlandse ondernemingen een vestiging hebben: Franse, Engelse, Hollandse en Duitse. Hier ontmoet hij M. Pradel, een Franse handelaar voor wie hij een aanbevelingsbrief heeft. Het is een vroegere collega van Delcommune’s broer. Dankzij Pradel treedt hij in dienst van het Franse handelshuis J. Lasnier-Daumas, Lartigue et Cie die het beroemde huis Regis et Cie uit Marseille heeft voortgezet.

Hij woont achtereenvolgens in Ambriz, Kissebo en Ambrizette, en de handelsactiviteiten slokken het eerste jaar al zijn tijd op. Een keer per maand wordt de sleur verbroken door de aankomst van een stoomschip van de Engelse Maatschappij Elder & Dempster. Zo’n schip gaat voor anker liggen op een vaak aanzienlijke afstand (1-2 mijl van de kust).

Deze stoomschepen brengen textiel, koperdraad, jenever etc. en neemt waardevolle producten als ivoor, rubber, koffie en tabak mee terug.

Artikelen zoals brandewijn, zout, ijzerwaren, aardewerk, glaswerk, poeder, kalk, koolteer etc., worden gebracht met zeilschepen, die pinda's, sesam, olie, palmpitten, baobabvezels, kopererts, etc., d.w.z. de minder kostbare producten, mee terug nemen. De zeilschepen komen, omdat de wind grote invloed heeft op de duur van de reis op onvoorspelbare tijdstippen.

Het laden en lossen is niet zonder risico en is een avontuur op zich. Langs dit hele deel van de Afrikaanse kust zijn er ondiepten op uiteenlopende afstanden van de kust. Er bestaat dus een vrij plotselinge overgang van de diepe zee naar de ondiepe kustzone. De sterke stroming van de oceaan botst hier als het ware op een muur, waardoor er een sterke branding ontstaat met gigantische brekers die abrupt opkomen en op de kust hun kracht verliezen. Zo'n breker noemt men daar een 'barre', die steeds bestaat uit drie opeenvolgende golven. Na drie golven ontstaat er een moment van rust voordat de drie volgende ontstaan.

Bij volle en nieuwe maan is de branding extreem sterk en met name tijdens de equinox zeer gevaarlijk en spreekt men van 'calème'.

Evenwel wordt de nadering der kust nog dikwijls bemoeilijkt door den eigenaardigen golfslag, dien men hier vindt. Het is een sterke deining in het water, die „caléma” genoemd wordt. Lange, parallelle golven, welke men van het strand reeds ver in zee ziet naderen, rollen met regelmatig voortlopende ruggen op de kust aan en storten zich eindelijk met vreeselijke branding, onder donderend geraas, op het ondiepe strand, waar zij sissend en bruisend uiteenspatten of weder terugkeeren. De caléma omringt de kust dikwijls met een gordel van moeilijk door te komen golfslag.

Uit H. Blink 1890 uit het tijdschrift 'Eigen Haard' pp.44-46

Zeer weinig kolonisten durven het risico te nemen de barre te trotseren ten tijde van een calème en het gebeurt dan wel dat een schip niet kan worden gelost en geladen en zelfs geen contact kan hebben met mensen op de kust. In die gevallen wordt het lossen en laden uitgesteld.

Om de branding te passeren, worden stevige boten gebruikt, 'pirogues de barre'.

Het is een zogenaamde „beach"- of „surfboot", met hoogen voor- en achterstevan, die speciaal voor deze streken in Europa gemaakt worden. Zij zijn bijzonder geschikt om bij branding te landen, en worden door 8 à 10 roeiers of pagaaiers, behalve den stuurman of patroon, voortbewogen.

Uit het dagboek van O. Zwiers van Sandick 1881

Deze boten zijn meestal gebouwd in Engeland, aan beide uiteinden taps toelopen, 17 tot 20 voet lang en worden bemand door 8 roeiers en een bevelvoerder/roerganger. Een lange en sterke staartriem dient als roer. Ze kunnen 2 tot 3 ton vervoeren.

Een pirogue wordt, als hij eenmaal door de branding is met man en macht op het strand getrokken. Zo gaat het nog steeds, hier in Gambia. foto J. Houthuesen

..... bij zonsopgang begint reeds het lossen; dit geschiedt met inlandsche Cano's uit een enkelen boomstam gehouwen, en circa 5 Meter lang bij $\frac{3}{4}$ Meter breed en diep. Zoolang het nog in volle zee is, gaat het nog..... doch straks bij het naderen van het strand wordt het waarlijk angstig.

.....De brekers werpen zich met donderend geweld tegen de kust, het schuim meerdere meters hoog opwerpende; het schijnt mij onmogelijk toe, dat hier een boot, zonder nog te spreken van deze gebrekkige Cano, kan landen zonder om- of stuk te slaan. Dichterbij gekomen, houden de negers op met pagaaien. Het blijkt mij nu dat de branding niet onophoudelijk doorgaat, doch dat er nu en dan een verpoozing of stilstand is, wanneer het water vrij wel gelijk en effen is. Nauw is zoo'n oogenblik aangebroken, of de negers beginnen met zenuwachtige haast te roeien. De Cano wordt door een uit zee komende golf opgelicht en met verbazende snelheid naar het strand gevoerd. Hier wordt ze dadelijk door talrijke gereedstaande negers aangepakt, die haar verder op het strand schuiven, buiten het bereik der volgende brekers.

Uit het dagboek van O. Zwiers van Sandick 1881

Een van de gevaarlijkste en moeilijkste te passeren barres-brandingen is die van Kissebo, dat tussen Ambriz en Ambrizette ligt. Bij Kissebo steekt een meer dan 40 m hoge rotspunt in zee waar de zee constant tegenaan beukt. In de loop van de eeuwen zijn de rotsen puntig afgesleten, en lopen ze onder water door, een heel stuk de zee in. Bovendien stuwt de stroming de boten richting rotsen en het vergt heel wat stuurmanskunst om ze te ontwijken.

Het aan boord van de pirogues gaan vindt plaats op 10-15 meter afstand van de rotspunt. De stroming voert de boten daarna noordwaarts, naar een grote zandige baai. Als men de branding eenmaal gepasseerd is, duurt het een half uur of iets meer voor men het voor anker liggende schip bereikt heeft. Maar het gevaarlijkst is de terugtocht, op het moment dat men de barre moet passeren, door de sterke stroming naar het noorden. Daarom wordt de steven naar het zuiden gericht, tot op ongeveer 100 meter van de rotspunt. Ook moet er af en toe flink geroeid worden om niet af te drijven.

Het bedrijf waar Delcommune voor werkt bezit twee pirogues de barre en twee ploegen en Delcommune gaat met deze pirogues mee naar de schepen. Hij is immers mede-verantwoordelijk voor de handelsactiviteiten van zijn firma, en iemand moet bij de overdracht van de goederen aanwezig zijn. De manager doet dit nooit, onder het voorwendsel dat hij niet kan zwemmen.

Het wege van goederen op de handelspost Vista (iets ten noorden van Banana) rond 1890. Bron H. Blink in Eigen Haard, nrs. 44-46

Voorals 's nacht is het passeren van de branding riskant.

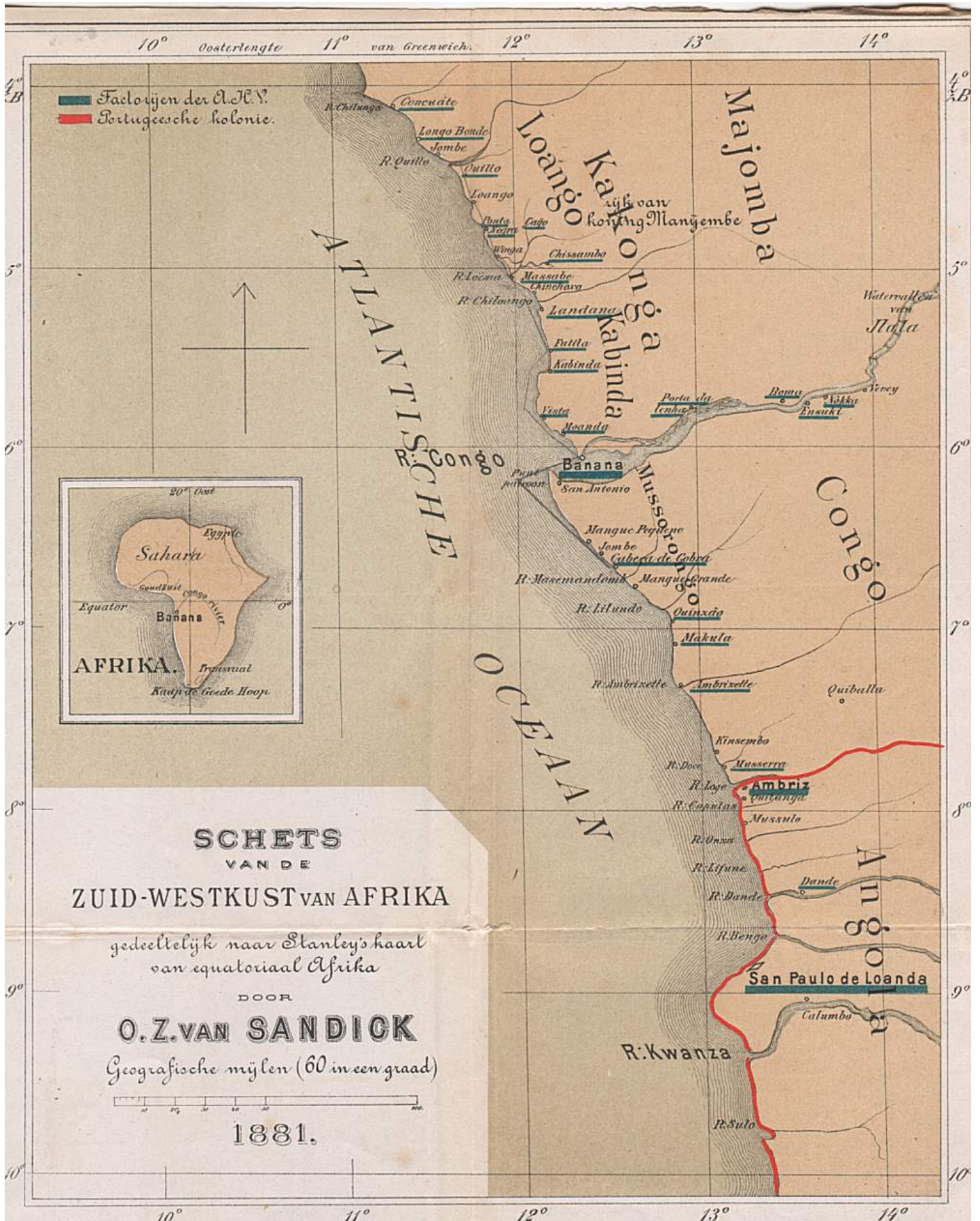
Dat de situatie in Kissebo gevaarlijk is blijkt wel uit het feit dat enige jaren terug een ongeluk gebeurde waarbij mensen van het Engelse handelshuis verdronken zijn, al zegt men dat ze wat teveel op hadden. Hoe het ook zij, de gedachte hieraan blijft steeds in het achterhoofd aanwezig.

Op een keer is er springtij. Het nabij gelegen kleine riviertje is door de regen sterk gezwollen en het meegevoerde zand vormt een zandbank en verspert de monding. De kracht van de waterstroom is zodanig dat de golven niet 'uitrollen', maar echt te pletter slaan op het strand.

Niemand durft met de pirogues uit te varen en men besluit om de lading dan maar in Ambriz te gaan ophalen, zes uur stappen van Kissebo. Delcommune's baas echter vraagt om toch aan boord te gaan van een Engels stoomschip, omdat hij een lading messingdraad nodig heeft, waarmee hij ivoorhandelaars moet betalen. De bemanning moppert wel wat, maar het vooruitzicht op een paar flessen jenever kan hen toch overtuigen.

De tocht verloopt niet vlekkeloos! Delcommune geeft de voorkeur aan zijn vaste bemanning o.l.v. Manuel, een reus van een neger en oersterk. Hij staat op de achterstevan, als een rots in de branding, en weet de boot steeds perfect door de sterke golfslag te manoeuvreren.

Maar het is nu springtij! Tijdens de heenreis wordt de pirogue door een reusachtige golf gegrepen en maakt ze zowaar een volledige achterwaartse salto! Alle mannen, op de stuurman na, gaan overboord, maar gelukkig kan iedereen terug in de boot klimmen. Ook op de terugweg loopt het mis. De tweede pirogue drijft af naar de rotsen en de boot schept water. Ze zien zich genoodzaakt om hun lading te dumpen om zelf niet te verdrinken.

Kaart uit het in 1879 door O. Zwiers van Sandick (gedurende 1 jaar in dienst van de AHV) geschreven dagboek. Deze kaart laat het grote aantal handelsposten van de NAHV (blauw onderstrept) langs de West-Afrikaanse kust zien in die tijd

Begin 1875 arriveert Lagarde, een jonge Fransman, in Kissebo als opvolger van Delcommune en gedurende de vele tochten naar en van de schepen kan Delcommune hem vertellen over zijn ervaring met dit soort tochten. Kortom, hij moet hem inwerken en hem de knepen van het vak leren. Ook het laden en lossen met de pirogues hoort daarbij.

De laatste dag gaat het mis. Bij de laatste golf komen de mannen in het water terecht. Lagarde wordt door de boot aan het hoofd getroffen en is op slag dood.

Na dit ongeluk gaat Delcommune voor drie maanden naar Ambrizette en vervolgens naar Banana waar het hoofdkantoor van het Franse handelshuis staat.

Hoofdstuk III De handel

De Europeanen wonen vooral in de kustzone. Zij beschikken niet over een bezettingsmacht en laten de beslissingen over aan de inlandse autoriteiten. Zij beperken zich tot handeldrijven (kopen en verkopen) en komen slechts tussenbeide als hun belangen in het gedrang komen. De meeste conflicten worden opgelost in 'palavers', lange gesprekken tussen de chefs, die met een compromis worden beklonken. Elk deel van de kust heeft zijn specialiteiten: Ambriz: koffie; Kissebo: rubber en ivoor en in Ambrizette hetzelfde en ook nog pinda's; in Landana: palmolie en kokosnoten.

Deze producten komen uit het binnenland, vaak van 2 tot 30 marsdagen lopen.

Rubber en ivoor komen voor een groot deel via San Salvador, de hoofdstad van koning San Pedro V.

O. Zwiers van Sandick schrijft daar in 1881 in zijn dagboek over (en hij heeft het dan over ivoor en rubber):

..... 'Hij komt van zeer verre, dikwijls 2 à 3 maanden reizens uit het binnenland, en steeds bij groote partijen te gelijk. Zulke karavanen, „kibúkas" genaamd, bestaan soms uit twee tot drie honderd negers, en staan steeds onder bevel van eenige aanzienlijken onder hen, „kapáters". Deze boschnegers, populair *masjikóngos* genaamd, d. i. van het water der Congo afkomstig,

Palmpitten, hier gefotografeerd op de markt van Ouagadougou, Burkina Faso. Foto J. Houthuesen, 2018.

In 1830 komen er naast palmolie voor het eerst palmpitten op de Nederlandse markt. Deze vinden dan amper aftrek. Er is alleen belangstelling voor de palmolie, die in Afrika uit palmpitten wordt gewonnen. Als men in Europa ontdekt hoe men olie uit de pitten moet slaan, worden palmpitten het belangrijkste handelsproduct. Met name de kaarsenfabrieken in Gouda en Amsterdam waren grote afnemers.

Elk huis heeft zijn 'linguistiers', bedienden die de inlandse taal spreken en fungeren als tolken en inkopers van goederen voor de huizen, en soms heeft een huis er meer dan honderd.

De voornaamste persoon eener factorij is ontegenzeggelijk de lingster of makelaar van het huis; dit is een persoon, die in zijn streek een invloedrijk man of prins is, doch tegen 8 à 10 long per

maand in dienst der factorij staat. Hij fungeert als tolk bij den handel, en is tevens de factotum van den blanke. Bekend met diens zwakheden en gebreken, weet hij hieruit heel wat geld te slaan. Kortom, hij is de grootste schelm van de geheele plaats.

De eenheid, om het zoo uit te drukken, van dezen handel is de *long*, ongetwijfeld afkomstig van de fransche „longe", doch die nu een maat van 6 Engelsche yards manufacturen is; zij wordt in vieren verdeeld, vadems genoemd.

De waarde van alle andere artikelen wordt in longs uitgedrukt. Zoo kost een geweer 5 long, zoo spreekt men van vaatjes kruit van 4 en 2 long en van 6 vaâm; zijn 2 sabeltjes of 4 messen of 4 borden of 1 Gallon rum één long. Hieruit ziet men, dat het betalen bij dezen handel moeilijker dan het koopen is.

Zoo bijvoorbeeld zal een neger eenige ballen Gom Elastiek te koop aanbieden; de blanke weegt ze, en berekent de waarde naar de hem gegeven limiet, die hij hiervoor mag besteden; laat deze waarde in dit geval *f* 20 zijn; verder weet hij de waarde zijner long, d. i. van 6 yards manufacturen, dit is bijv. *f* 1; hij heeft er van *f* 2 en van 50 cts., doch in doorsneê zal dit *f* 1 zijn. Voor dit partijtje kan hij dus den neger 20 long betalen, of waarschijnlijk 15 long en 5 Gallons rum, daar het gewoonte is de rum afzonderlijk te noemen.

Uit het dagboek van O. Zwiers van Sandick, 1881

Onnodig te zeggen dat de concurrentie groot is en de trucs die de Europese handelaren gebruiken bij het ruilen van producten zijn ook talrijk. Zo hebben de Portugezen een gecompliceerde manier van inkoop en berekening van de waarde van ivoor zodat de concurrentie niet weet wat ze betalen.

..... Het is aan deze ongelukkige concurrentie te wijten, dat men, om nog van de inlanders te kunnen koopen, zijn toevlucht tot listen en lagen nam, die men niet licht in Europa straffeloos zou kunnen uitvoeren.

Behalve, dat in het algemeen de kwaliteit der manufacturen slechter en zeer ordinair werd, is men meer en meer begonnen de longen kleiner te maken, ten einde grooter aantal te kunnen geven, en heeft men thans steeds zooveel yards in zooveel vouwen, bijv. 15 yards in 24 vouwen d. i. 4 long, of 12 yards in 18 vouwen d. i. 3 long, terwijl ook de breedte in evenredigheid kleiner werd.

De neger, niets afwetende van yards en alleen lettende op het aantal vouwen, wordt hiervan gemakkelijk de dupe en neemt zonder aanmerking 6 dezer vouwen voor één long.

De blanke maakt nog gebruik van een andere gewoonte der negers, namelijk om bij de betaling in manufacturen dit na te tellen aan één zijde van het opengeslagen stuk, en dus overtuigd te zijn, dat als zij 12 dubbele vouwen tellen dit 24 enkele voorstelt. Ook volgens Bartjens zou dit het geval zijn, doch niet hier in Afrika bij de moderne beschaving. De blanke laat nu van Europa stukken met zoogenaamde valsche vouwen komen; d. i. slaat één vouw in het midden zoodanig om, dat dit aan de buitenzijde één dubbele vormt. Door een paar valsche vouwen wint hij dus al licht één yard op ieder stuk.

Met andere artikelen doet men dit weer op andere wijze. Zoo bij de vaatjes kruit van 12 pd., die hunne oude grootte behielden, echter door dikkere bodems en door de deksels er dieper in te laten zakken thans slechts circa 8 pd. inhouden. Kelders jenever met steeds één, bij ongeluk, gebroken flesch of met eenige metselsteenen in plaats van flesschen. Beteende flesschen met rum van 5 Gallons, die thans slechts 4 ¼ inhouden enz.

Uit het dagboek van O. Zwiers van Sandick 1881

'Kelder' flessen links een 19e of 20e eeuwse, rechts een 18e eeuwse. De Nederlanders exporteerden hierin jenever. De flessen pasten in een houten kist met tussenschotjes, 'een kelder' (12 flessen), vandaar de naam kelderfles. Glazen flessen waren te duur voor de binnenlandse markt. In Nederland werd jenever tot WO II altijd uit een houten vat getapt. bron: provincie Noord-Holland

Vuursteen geweren (fusils à pierre) zoals in gebruik vanaf de 16e tot eerste helft van de 20e eeuw. Op de linker afbeelding (Jan Weertz / www.debelemniet.nl) een detail van een 'vuursteenslot' met een vuursteentje ingeklemd in 'de haan'. In het komvormige deel, de 'kruitpan' deed men kruit en sloot deze met de 'pandeksel', rechts goed te zien. Bij het overhalen van de 'trekker' klappt de haan (het deel met het vuursteentje) naar rechts, gaat de pandeksel open en slaat het vuursteentje op 'het vuurstaal'. Door de vonken ontbrandt het kruit ('de vlam slaat in de pan') en daardoor werd, via het gaatje dat men op de rechter foto goed ziet, 'het zundgat' het kruit in de loop van het geweer ontstoken en de kogel die in de loop zit, afgevuurd (gebeurde dit niet [veel schoten mislukten! bijvoorbeeld doordat het kruit te vochtig was] dan 'liep het met een sisser af'). De rechter foto is gemaakt door een iemand van de Culemborgse historische vereniging in het Nationaal Militair Museum

Elk van de handelshuizen heeft als het ware zijn eigen specialiteit in koopwaar. Het Franse huis staat in die tijd bekend om de uitstekende vuursteengeweren (fusils à pierre), het Nederlandse huis om zijn jenever, het Engelse om textiel. Dikwijls gaat het om producten van goede kwaliteit, maar die einde serie zijn en in de stock-verkoop komen in Europa, en daarom weg mogen voor een lage prijs. Op die manier raakt men van moeilijk verkoopbare voorraden af. De waarde van de uitgevoerde producten is niet exact bekend, maar bijvoorbeeld voor Ambriz, waar zich een douanekantoor bevindt, beloopt het vijf miljoen frank per jaar. Het depot in Banana heeft een geschatte omzet van 30 miljoen frank.

De handelspost van de Nieuwe Afrikaanse Handels Vereniging (NAHV) te Banana rond 1890. Bron H. Blink in Eigen Haard, nrs. 44-46

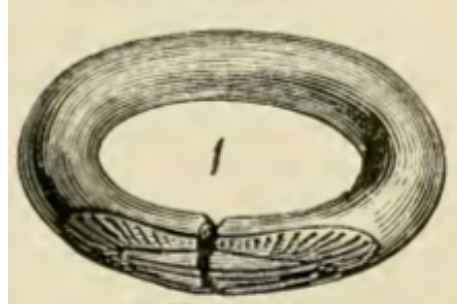
In de loop van 1875 komt Delcommune voor het eerst in het estuarium van de Congostroom. Hij blijft enige maanden in Banana en ontmoet op het Engelse stoomschip 'Kissembo', de bekende Engelse reiziger Cameron die op terugweg is vanuit het zuiden.

Cameron is vooral in Groot Brittanië bekend. Hij was o.a. evenals Stanley op zoek naar Livingstone. Uit gebrek aan financiële middelen trok hij geruime tijd op met de Arabische slavenhandelaar Tippto Tip en weer later heeft Leopold II hem voor zijn karretje gespannen.

In het binnenland is er in die tijd geen enkele vorm van Europees gezag. De 'koninkjes' zijn er de baas. Ze vallen bij herhaling de factorijen aan en ook enkele zeilboten worden door piraten overvallen als ze te dicht bij de oever komen of vastlopen op een zandbank tussen Ile des Boeufs en La roche Fétiche (iets voorbij Ponta da Lenha).

De inboorlingen van de Congo-rivier behoren tot de Mussorongotribe. Het zijn allemaal piraten die geen kans voorbij laten gaan om een binnenvaart - of zelfs een zeeschip, tenzij het bewapend is of in het midden van de rivier vaart, aan te vallen. In het midden van de rivier is de stroom namelijk te sterk om met hun kano's gezamenlijk een schip te omsingelen. Er zijn al diverse clashes met de Portugese en Engelse marine geweest, maar dat weerhoudt hen er niet van om een schip dat op een van de vele zandbanken komt vast te zitten te overvallen, te beroven en soms ook een blanke gevangene te nemen waarvoor ze dan een hoog losgeld vragen.

Een van de beruchtste piraten was Manoel Vacca, die de handelaren grote verliezen had toegebracht. Zij konden hem bij Porto da Lenha gevangen nemen en droegen hem over aan de Britse Commodore, die in plaats van hem aan de yard-arm te hangen zoals hij verdiende en ten voorbeeld te stellen aan de dieven waarvan hij de chief was, hem naar Sint Helena brengen. Na enige tijd brachten ze hem met zorg terug naar Porto da Lenha, waar hij zijn belofte gedaan op het schip vanzelfsprekend vergat en opnieuw de plaag van de rivier werd. naar J.J. Monteiro (1875). Angola and the river Congo, vol. I

Bij de Mussorongo droegen zowel mannen als vrouwen enkelbanden. De tekening komt uit het boek van J.J. Monteiro uit 1875, de foto's met blauwe achtergrond laten banden van onbekende ouderdom zien uit een privéverzameling. De rechter weegt 2990 g en heeft een diameter van 14 cm, de linker weegt 2800 g en is 16 cm in doorsnee.

Nadat ook enkele grotere boten aangevallen worden en er in onderlinge gevechten verschillende doden vallen, besluit de gouverneur van Angola om drie oorlogsschepen naar het gebied te sturen. Ze verwoesten twee dorpen van piratenleider Vaca, maar laten de piraten verder ongemoeid. Omdat er slechts een paar doden zijn gevallen, maakt de actie maar weinig indruk en ze zou dan ook spoedig vergeten zijn geweest ware er niet een voorval met granaten, die bij de beschieting van de dorpen zijn gebruikt. Drie niet ontplofte exemplaren worden veel later door de lokale bevolking gevonden in de velden die ze bewerken. Ze beschouwen ze als 'fetisjen van de blanken', symbolen van hun macht. De chefs van de omringende dorpen komen bijeen om te beslissen wat er moet gebeuren met deze forse stukken ijzer. Er wordt verscheidene dagen getwijfeld wat hiermee te doen, maar uiteindelijk besluiten ze om ze tijdens een grote ceremonie te verbranden. Ze organiseren een groot feest en duizenden Mussorongos uit de verre omtrek komen hier naartoe. Na overvloedige plengoffers, duivelse dansen op het ritme van trommels vormen ze een cirkel rond het enorme vuur en onder kreten van de uitzinnige menigte worden de drie projectielen in het vuur gegooid.

De gevolgen laten zich raden: de granaten ontploffen en er vallen honderden doden en nog meer gewonden.

Delcommune heeft het verhaal gehoord van chef Sacra Embacca, die op het feest aanwezig was. Er volgt een lange rouwperiode, en in de jaren 1875 en 1876 wordt er zo goed als geen piraterij meer gemeld. De blanke fetisjen hadden hun suprematie boven de Afrikaanse bewezen! Wel gaan de kleine bootjes voortaan enkel nog in konvooi de stroom op.

Delcommune gaat op 15 oktober 1875 met een zeilschip van Banana voor het eerst naar Boma. Het schip werpt het anker uit tussen Mateba en La Roche de Fétiche en ze blijven wakker, niet alleen uit voorzorg voor een mogelijke aanval van de piraten, maar ook vanwege de muggen.

28 Congo Belge
Belgisch Congo

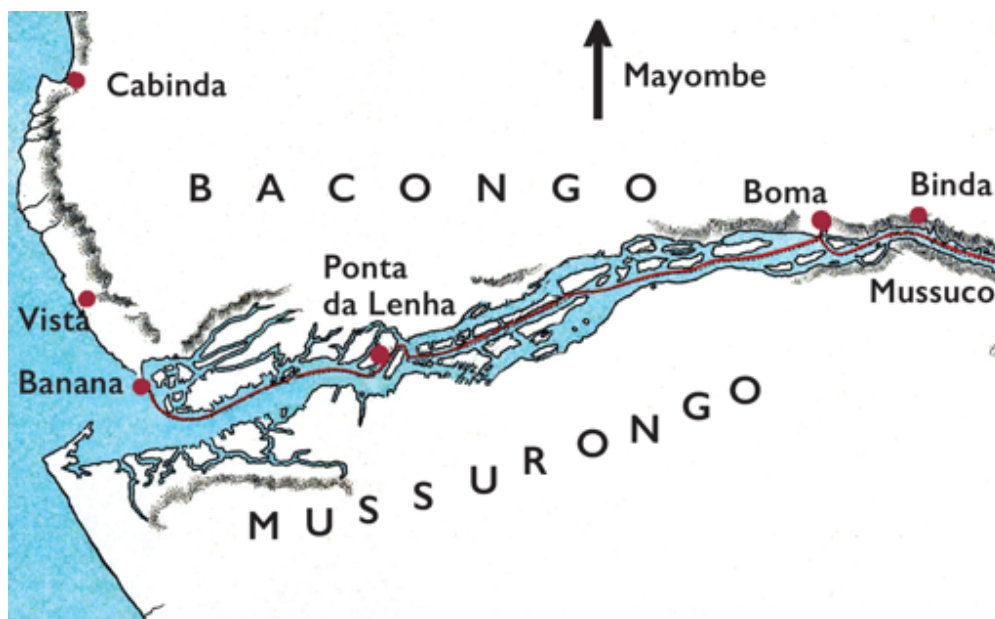
Huilerie au bord du fleuve dans l'île de Mateba.
Olielagerij op de oevers van den stroom in het eiland Mateba.

Op het eiland Mateba, dicht bij Boma ca 1918 In de ketels wordt de olie uit palm pitten gescheiden van de overige bestanddelen.

In 1876, bijna een jaar na zijn aankomst in Boma, wordt hij manager van de belangrijke vestiging van het Franse huis Daumas-Béraud en Cie. Hij maakt er later het hoofdkantoor van de Franse handelshuizen in Congo van. Op dat moment zijn er naast het hoofdkantoor in Boma de vestigingen Ponta da Lenha en Loango stroomafwaarts op de rechteroever en Mussuco, Noki en San Salvador stroomopwaarts, de eerste twee op de linkeroever van de Congo en de derde in de hoofdstad van de koning van Congo, destijds Don Pedro V, zes dagen marcheren landinwaarts.

Hij blijft het hoofd van deze vestigingen tot 1883, de datum van zijn eerste terugkeer naar Europa.

De monding van de Congo-rivier tot Boma. Een kaart uit 1880 van T.J. Comber bewerkt door A. Smit

Er zijn drie grote firma's in de streek: de Afrikaansche Handelsvereniging (AHV), die later de Nieuwe Afrikaansche Handels-Vennootschap (NAHV) werd, het Franse huis J. Lasnier Daumas Lartigue, (de vroegere firma Régis), die nadien het huis Daumas-Béraud et Cie werd, en tenslotte de Engelse firma Hatton et Cookson. De eerste twee hebben hun hoofdvestiging in Banana, de laatste in Cabinda, iets meer naar het Noorden.

In 1857 begonnen de Rotterdammers Kerdijk en Pincoffs op klein schaal handel te drijven op West-Afrika. De zaak groeide snel en werd in 1863, na de plotselinge dood van hun vertegenwoordiger aldaar, een broer van Kerdijk, omgevormd tot de commanditaire vennootschap Afrikaansche Handels-vereeniging (AHV), die in 1868 werd omgevormd tot een Naamloze Vennootschap. Dit viel nagenoeg samen met het laatste trans-Atlantische slaventransport. Vele Spaanse, Portugese en Amerikaanse slavenhandelaren werden daardoor werkloos en traden in dienst van de Afrikaanse Handels-Vennootschap. De slavernij in Afrika zelf nam door het verbod op het trans-Atlantische transport juist toe, hoewel de AHV ook voor het verbod reeds met slaven werkte. In 1879 ging het om enige honderden slaven verspreid over de factorijen. Ze werden met kettingen en halsbanden aan elkaar geklonken.

Met 44 factorijen was de AHV in 1877 uitgegroeid tot het grootste bedrijf in de regio. Haar handelsvloot bestond uit drie stoomboten (de *Prins Hendrik*, de *Banana* en de *Zaire*) en enkele schoeners (de *Henriquette*, de *Eersteling*, de *Rotterdam* en de *Congo*).

De AHV ging in 1879 failliet na jarenlange vervalsing van de boekhouding. Pincoffs vluchtte naar de Verenigde Staten, zijn zwager Kerdijk deed een zelfmoordpoging, maar werd in Antwerpen gearresteerd. Zij lieten een schuld van f9.501.006,82 achter, bij met name de gemeente Rotterdam en voor een miljoen bij bankier Marten Mees (een vriend van Pincoffs) van R. Mees & Zoonen, en compagnon in Afrika. Hendrik Muller werd aangesteld als liquidator, trof een regeling met de schuldeisers, hevelde de activa van de AHV over naar de door hem in 1880 opgerichte de Nieuwe Afrikaansche Handels-Vennootschap (NAHV) en nam daar tevens de leiding van op zich. De NAHV heeft tot 1982 bestaan!

Naar het einde toe van haar korte bestaan had de AHV nog een opmerkelijke investering gedaan. Ze toonde grote interesse in de kolonisatieplannen van koning Leopold II van België en financierde mede zijn Comité d'études du Haut-Congo. Pincoffs en Kerdijk, die al aanwezig waren geweest op de Geografische conferentie van Brussel (1876), werden bestuurders in het Comité en lieten de Engelse ontdekkingsreiziger Stanley en zijn materiaal (waaronder vier gedemonteerde rivierboten) kosteloos naar Banana verschepen. Van daaruit vertrok op 14 augustus 1879 zijn de koloniale expeditie van Stanley. Het quid pro quo was natuurlijk dat de AHV een bevoorrechte positie zou krijgen in Leopolds gebied, maar door de déconfiture het faillissement van 1879 kwam daar niets van terecht. Leopold liet het Comité ontbinden en vond andere wegen.

bewerkt naar https://nl.wikipedia.org/wiki/Afrikaansche_Handelsvereniging

Het vestigen van een nederzetting verloopt volgens een vast stramien. Eerst moet onderhandeld worden met de plaatselijke koning. Die bepaalt waar de vestiging mag komen, meestal aan de oever van de rivier. Dit terrein wordt nauwkeurig afgebakend met bomen of grenspaaltjes en er wordt een prijs bepaald, niet in geld maar in handelswaren ter waarde van 30 tot 40 frank. De koningen duiden onder elkaar iemand aan die verantwoordelijk is voor de nederzetting. Deze functie geeft hem het recht op een deel van de opbrengst, maar bepaalt ook zijn verplichtingen tegenover het huis.

1. Hij moet een vast aantal werkkrachten leveren, betaald door de Europeanen in geld en voedsel.
2. Hij is tussenpersoon tussen het huis en de andere koningen en prinses bij alle problemen of conflicten.
3. Hij moet dieven opsporen en straffen volgens de lokale wetten en die van de blanken.

In ruil hiervoor ontvangt de koning of prins een tiendenpenning, niet letterlijk 10 %, maar een vergoeding voor elke aankoop die door het huis wordt gedaan in zijn gebied.

Die vergoeding wordt niet betaald door de koper, maar door de verkopers, de Congolezen dus. Voor elk product is er een vaste maat. Voor oliehoudende zaden is dat een diep bord, voor olie een maat van 1 liter. In het lokaal waar de producten afgeleverd worden staat voor elk product een grote ton, waarin de tienden in worden gedaan, tot deze vol is. Dan wordt de inhoud gemeten en de vertegenwoordiger van de koning ontvangt een som conform de prijs van het product in kwestie.

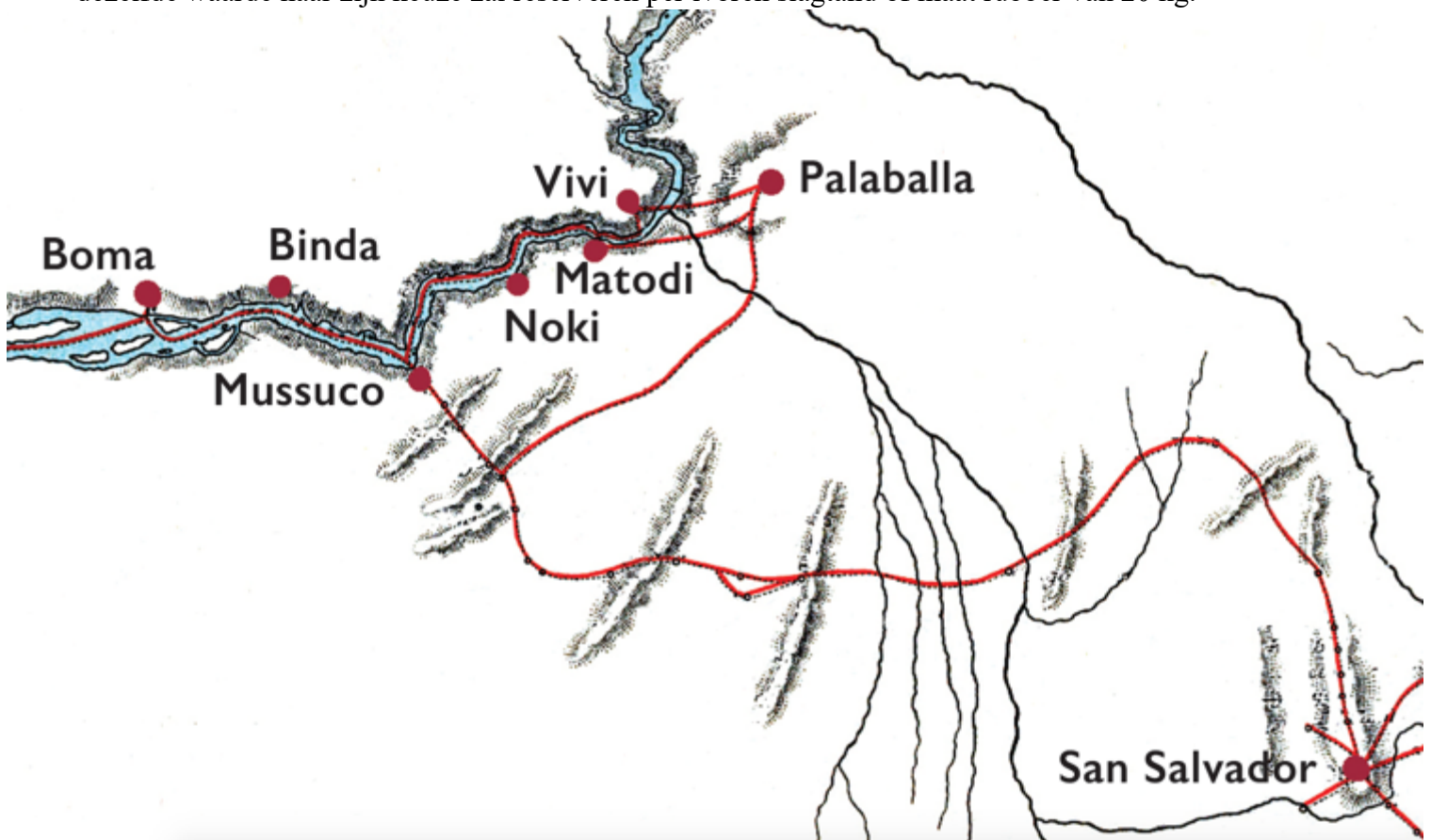
Gemiddeld kan de aldus geïnde belasting worden geschat op een half procent voor elk van de koningen, een gemiddelde jaarlijkse waarde variërend tussen 8.000 en 15.000 frank.

Boma is zonder twijfel qua handel en aanwezigheid van blanken de belangrijkste plaats in Congo. Er worden jaarlijks duizenden tonnen goederen verhandeld, vooral kokosnoten, pinda's, sesamzaad en palmolie, die hun weg vinden naar de Europese markten. Het is meermaals voorgevallen dat Delcommune op één enkele dag meer dan 25 ton goederen inkocht!

In 1877 gaat Delcommune naar San Salvador in de hoop er nieuwe verkooppunten op te richten voor zijn firma. Hij reist samen met de Franse bioloog M. Protche, die voor het Musée de Paris naar Congo gekomen is om er de fauna te bestuderen, materiaal te verzamelen en naar Parijs te sturen.

Deze reis van zeventien dagen stelt Delcommune in de gelegenheid de hoofdstad van het Congorijk te bezoeken en kennis te maken met koning Pedro V en zijn zaakwaarnemer. Het is vooral een buitenkans om handelsbetrekkingen met hem aan te knopen.

Delcommune neemt waardevolle cadeaus mee voor de koning, o.a. modieuze weefsels. Zijn doel is om het rubber en ivoor dat via San Salvador naar de kuststeden zoals Kissemba, Ambrizette, en Mussera wordt gebracht te laten verhandelen via Boma, dat veel dichterbij ligt. De kortste route is profijtelijk, omdat er bij het passeren van een gebied steeds tol betaald moet worden. Hij belooft Pedro dezelfde prijs te betalen en zegt dat hij voor hem persoonlijk een vuursteengeweer, een vat kruit of iets van dezelfde waarde naar zijn keuze zal reserveren per ivooren slagtaand of maat rubber van 20 kg.

Het deel van de Congo-rivier vanaf Boma tot het in het binnenland gelegen San Salvador. Een kaart uit 1880 van T.J. Comber bewerkt door A. Smit

Koning Don Pedro V, die als vazal van de Portugezen in naam koning was van het Koninkrijk Kongo. Bron: The Patrick Montgomery Collection; Wikimedia

Delcommune vertrekt met de belofte dat de koning met volle maan (merk op dat ze geen kalender of datum kennen, maar dat de maanstand het criterium voor tijd in dagen is) zijn zoon en naaste medewerker zal sturen samen met een grote caravaan met ivoor en rubber. Delcommune laat een van zijn inkopers bij Don Pedro achter.

Drie weken later, op een van de schitterende ochtenden waaraan Afrika zo rijk is, komt er via de rivier een konvooi van 21 roeiboten aan. Ze hebben 21 slagtanden en meer dan 2 ton rubber bij zich. Dit tot verbazing van alle Europeanen in Boma. Een nieuwe handelsroute is open!

Zo ongeveer elke vijftien dagen komt er daarna een konvooi uit San Salvador, maar zeven of acht maanden later vindt er een ongeluk plaats. Door de heftigheid van de draaikolken gaan twee boten met goederen en bemanning ten onder.

Het leidt ertoe dat de Muchincongos, de mensen van San Salvador, weigeren nog tot Boma te gaan. Waarop Delcommune onmiddellijk besluit om een handelspost in Noki te openen, een plaats die enkele jaren terug door de Europeanen is verlaten. Om een nieuwe overeenkomst met de koningen te sluiten organiseert hij een palaver in Noki, en ze komen tot een nieuw akkoord.

Hoewel Delcommune er niet over spreekt zien we aanvankelijk zeilschepen en later raderstoomboten op de Congo-rivier verschijnen. Hier een Belgische raderboot ca. 1890. Bron: Rev. R. D. Darby - [Reading Museum](#). (Local Ref: REDMG : 1997.82.518; Unique ID: rm-rm-1997_82_518~1_048-i-00-000.tif.)

Mambouc Né Prato, een van de machtigste chefs van de hele streek, neemt de handelspost Noki onder zijn hoede. Na vijftien dagen is de bouw zover gevorderd dat het inkopen kan beginnen. Spoedig heropent de Portugese factorij en al snel volgen de andere huizen zijn voorbeeld: het Hollandse en ook het Engelse huis.

De voorspoed duurt van 1872 tot 1878, nadien heerst in heel Beneden-Congo hongersnood waarbij zeker een kwart van de populatie sterft van honger. De situatie is zo erg dat de inboorlingen het weinige dat ze meebrengen enkel nog inruilen voor rijst, vis en alcohol.

Bij de eerste tekenen van deze hongersnood laten de grote handelshuizen door zeilschepen grote hoeveelheden rijst uit India en droge vis uit Mossamedes (Zuid-Angola) komen.

“Hoeveel arme, uitgemergelde duivels heb ik niet ontmoet als men mij tijdens een of ander palaver in een dorp riep. Velen kwamen naar ons toe en gooiden een bord of een kom stuk, een teken dat ze onze slaven wilden zijn. Dit alles om een mager rantsoen te krijgen!”

Elk van de handelshuizen deelt gratis rijst en vis uit aan een vaste groep van ongeveer 100 armen en dit gedurende de volledige duur van de hongersnood.

Monteiro legt in een boek uit 1875 uit wat redenen kunnen zijn dat iemand slaaf wordt. Daar is dus niet veel voor nodig getuige onderstaand citaat uit dit boek en het verklaart het hierboven genoemde gedrag.

In other tribes

breaking a plate or other article of crockery is a great offence: this is especially the case to the interior of Novo Redondo, where the punishment is death or slavery.

Tegen het einde van 1878 is de hongersnood voorbij en de negen koningen die rond Boma de macht hebben wilden ongetwijfeld hun financiën weer op orde wilden. Daarom verzinnen ze allerlei redenen om zoveel mogelijk goederen van de Europeanen af te troggelen. Er zijn talrijke diefstallen in de factorijen en de prinsen (Delcommune gebruikt de term koning en prins door elkaar) dreigen zelfs de handelsroute naar de Mayombe, waar de meeste producten vandaan komen, te sluiten. “*Ze werden ondraaglijk en sommige ‘koninkjes’ weten zelfs het geduld van de rustigste persoon op de proef te stellen*”.

Hoofdstuk IV Mambouc Jouca-Pava

Als Delcommune in Boma aankomt (aan het eind van 1875) is de broer van de manager van het Franse huis, de heer M.J. Conquy, hun vertegenwoordiger.

Bij de instructies die Delcommune van zijn nieuwe chef krijgt, is de aanbeveling om zich niet alleen met de handel maar ook met de politiek in Boma bezig te houden en de beschermer van het Franse huis, de fameuze koning Jouca-Pava, niet te frustreren en vooral te vriend te houden. Delcommune ziet hem enkele maanden na zijn aankomst voor het eerst. Het blijkt uiteindelijk slechts een prins, maar een zeer daadkrachtige prins, die de eretitel van *mambouc* draagt, hetgeen zoveel betekent als eerste minister van de koningen.

Er wordt gezegd dat hij een groot gezag heeft over zijn onderdanen, onder wie hij meer gevreesd dan geliefd is. Men dicht hem allerlei bijzondere eigenschappen toe. Zo gaat hij door voor een van de grootste strijders van de streek en als een van de meest sluwe prinses van Boma. Hij is de gelijke van koningen, maar meer gevreesd dan zij.

Vermoedelijk na 1880, hier tussen 1908 en 1912 voeren ook stoom(schroef)schepen de rivier op. Hier een groot schip aan de kade van Boma. Panorama du Congo (part 1: Le Bas-Congo et le Mayumbe). Publication of Touring Club de Belgique. WIKIPEDIA

67. - CONGO BELGE. - ROMA. - Un Navire au mouillage
Een stoomschip aan de pier van Boma ca. 1908. Bron: Wikimedia

De eerste keer dat Delcommune hem ziet, komt hij voorafgegaan door twee gongluiders die zijn komst moeten melden en gevolgd door een 20-tal bewapende mannen. Hij is in groot ornaat en zich duidelijk zeer bewust van zijn eigen belangrijkheid! Iedereen knielt om hem te groeten, waarbij ze met de rechterhand driemaal het hoofd aanraken en in de handen klappen.

Jouca-Pava kent Delcommune niet en hij komt in de ruimte waar Delcommune bezig is. Jouca-Pava beveelt de 'comprador', zijn agent, om de inhoud van de vaten die voor belastingdoeleinden zijn gereserveerd, onmiddellijk te meten.

De comprador kijkt Delcommune aan. Na het negatieve signaal dat Delcommune hem geeft, is hij even uit het veld geslagen, maar meldt uiteindelijk aan zijn meester dat de blanke man weigert in te stemmen met zijn verzoek. Jouca-Pava gaat daarop naar de manager, die een kwartier later samen met de mambouc naar Delcommune komt. Deze vertelt hem wat er gebeurd is, waarna Conguy hem zegt dat hij de meting voor de prins moet doen.

's Avonds bij het diner heeft Delcommune het met zijn chef over de macht van de mambouc, zijn manier van doen, zijn provocerende optreden, want hij vreest zich te vergissen door zo hard over hem te oordelen. Zijn chef herhaalt nog eens dat mambouc Jouca-Pava zeer belangrijk is, zeer autoritair en altijd zeer beleefd moet worden behandeld. Hij voegt eraan toe dat Jouca-Pava van groot belang is voor het Franse handelshuis en dat hij de handelsactiviteiten zeer kan tegenwerken. Hij vertelt ook dat een van zijn voorgangers heeft moeten toezien hoe Jouca-Pava het huis in brand zette. Dat gebeurde vanwege het volgende voorval.

Op een dag kwam de mambouc op visite met een 50-tal van zijn gewapende mannen en geeft de manager opdracht hem een glas wijn te serveren. Deze had reeds gezien dat Jouca-Pava teveel had gedronken en ook de toon van de prins bevalt hem niet en zodoende weigerde hij. Daarop gaf Jouca-Pava hem een kaakslag, sprong van de veranda, slaakte een oorlogskreet en riep zijn mannen bijeen. Enkele ogenblikken later sloegen de vlammen aan alle kanten uit het gebouw.

Gelukkig kwam er hulp en werd voorkomen dat de mannen van Jouca-Pava de magazijnen en overige gebouwen in brand staken.

Delcommune vraagt waarom de blanken accepteren dat de koningen met gewapende mannen in de handelspost komen en zegt, dat als hij de manager was, hij dat niet zou toestaan. Conguy geeft aan dat het onmogelijk is om een dergelijke maatregel te nemen zonder in problemen te komen. Hij zegt dat Delcommune nog erg jong en onervaren is en verzoekt hem om zich in de toekomst te voegen naar de wensen van de mambouc.

Enkele maanden later betrapt de manager een van de mannen van de prins op stelen. Deze blijft ontkennen waarop de manager zeer boos wordt en de dief een straf laat toedienen. De inboorling verdwijnt en gaat naar het dorp waar hij zich beklagt bij Jouca-Pava.

Delcommune geeft aan dat er geen politie bestaat en geen rechtbank en dat de blanken zelf straffen. Hij beschrijft drie manieren van straffen: de *palmatoria*, waarbij met een houten spatel met gaatjes op de handpalmen wordt geslagen, de *chicote*, een zweep gemaakt van rotan en de ketting. De *chicote* van nijlpaardenleer bestond nog niet, omdat er nog niet op nijlpaarden gejaagd werd.

.....Dergelijke kleine vergrijpen straft men hier door toediening van eenige „palmetadas", dit zijn in de vlakke hand toegebrachte slagen met den „palmatorio"; dit is een vier palm lange stok, die in een platte schijf van één palm middellijn eindigt.

Uit het dagboek van O. Zwijs van Sandick 1881

De mambouc komt de volgende ochtend met een honderdtal gewapende mannen. De manager is geschrokken en laat na de mannen te verbieden binnen te komen. Zelf hebben ze 24 bevrijde slaven (het gebruik was om slaven 'vrij' te kopen, waarna ze voor hun nieuwe baas konden werken als vrij man) in dienst, een dertigtal Schneider geweren en voor dagen munitie, en de mannen zouden bereid zijn om voor hen het gevecht aan te gaan.

De mambouc is zeer rustig en eist een gesprek met de manager. Delcommune is daarbij en trilt van woede over Jouca-Pava's eisen. Elke keer dat Delcommune in het Frans aan de manager zegt dat de eisen belachelijk zijn, krijgt hij een strenge blik terug en haalt Delcommune zijn schouders op. Opdat het allemaal vreedzaam zal aflopen accepteert de manager een aanzienlijke hoeveelheid goederen te betalen, herkrijgt zijn kalmte en maakt grapjes.

De stelling waarop de mambouc zich terecht baseert is het inheemse recht, dat in die tijd in zwang is. Als een dief op heterdaad betrapt wordt, wordt hij als slaaf gevangen gehouden tot zijn meester, zijn ouders of de koning (als het een vrij man betreft) hem komt opeisen en de vastgestelde boete betaalt. Later toen Delcommune meer vertrouwd was met de plaatselijke gebruiken, begreep hij de redenering van Jouca-Pava, maar met een betere kennis van de zeden en gewoontes had hij de argumenten gemakkelijk kunnen weerleggen. Jouca-Pava had gelijk, maar de manager had kunnen aanvoeren dat de dief in dienst was bij de blanke en derhalve onder de rechtsregels van de blanken viel. Hoe het ook zij, het eindresultaat is dat de manager goederen ter waarde van ca 200 fr aan Jouca-Pava betaalt, en het prestige van de blanke ten opzichte van Jouca-Pava een deuk oploopt.

Rond die tijd werd er in Boma een rechtszetel gevestigd, waarin vertegenwoordigers van alle handelshuizen zitting hadden. Dit gebeurde naar aanleiding van de dood van enkele kinderen ten gevolge van een brandstichting door enkele bevrijde slaven. Vijftien mannen en vrouwen werden ter dood veroordeeld en werden daartoe geketend midden op de rivier overboord gegooid. Een Engels oorlogsschip vond de lijken nabij de monding van de rivier in zee. Enkele Engelse kranten spraken hiervan schande, maar kregen te horen dat de Portugezen niets anders deden dan de oude tradities volgen. Delcommune is er niet bij betrokken.

In 1876 volgt Delcommune ondanks zijn leeftijd van amper 21, op verzoek van het Franse huis, Conquy op, die zijn ontslag ingediend had en naar Europa terug wilde. De aanstelling van een nieuwe manager wordt tot driemaal toe afgeroepen op de plaatselijke markten.

De inlandse werkkrachten werden toen betaald met een soort tegoed-bonnen, die werden ingevoerd door de Portugezen vanaf ongeveer 1800. Het waren een soort bankbiljetten *avant la lettre*. Elk huis had zijn eigen betalingsbonnen. Ze werden door de manager ondertekend. Twee weken na het ontslag

van een manager verviel in principe het recht op uitbetaling van de bonnen, hoewel de meeste handelshuizen ook na de vervaldatum nog uitbetalingen deden.

Toen Delcommune in 1875 in Boma aankwam, is hij voorgesteld aan de managers van alle handelshuizen, te weten:

Figueredo, Portugees, manager van een Hollandse handelspost;

Azevedo, Portugees, van de firma Valle et Azevedo;

Chaves, Portugees, manager van het handelshuis Manuel Joaquim d'Oliveira, klant van het Hollandse handelshuis;

John Scott, Engelsman, afkomstig van het eiland Sainte-Hélène, cliënt van het Hollandse handelshuis;

Pinto Marão, manager van een Hollands handelshuis;

Domingo Dias Ferreira, een Portugese handelaar;

Matta Veiga, Portugees, manager van het Engelse handelshuis van Hatton en Cookson.

Het Franse handelshuis, van oorsprong Jules Lasnier-Daumas, Lartige et Cie, daarna van Daumas-Lartigue et Cie, bevond zich tussen het handelshuis van Valle et Azevedo en het huis van Manoel Joaquim d'Oliveira.

De genoemde handelshuizen zijn gesitueerd over een zone van meer dan 3 km langs de rivieroever. De kennismaking met de Portugezen wordt gekenmerkt door vriendelijkheid en hoffelijkheid en Delcommune heeft altijd de beste herinneringen aan zijn relaties met hen bewaard. Weinig buitenlanders zijn zo gastvrij als de grootste navigators ter wereld, op vele punten onze leermeester in koloniale zaken. Maar hun concurrentie is nietsontziend.

De managers geloofden allemaal dat hij, gezien de leeftijd van Delcommune en zijn recente komst, geen concurrent van betekenis zou zijn en ze waren blij met zijn benoeming, want ze hadden even gevreesd dat Pichot, de voormalige manager van het Franse huis, terug zou komen om de leiding van Boma, die hij een paar jaar eerder zo briljant had geleid, over te nemen. Maar Pichot had dat geweigerd.

Het was ongetwijfeld vanwege de jonge leeftijd van Delcommune dat de beroemde Jouca-Pava tegen hem werd opgezet. Onder welke omstandigheden dat gebeurde en wat daarvan het gevolg was wordt hierna verteld.

Dit geeft een goed beeld van de toenmalige werkwijze. Kano's van Congolezen, zwaar beladen met allerlei producten liggen bij een raderstoomschip vermoedelijk om hun lading op de raderboot over te brengen. In de zakken zitten vermoedelijk ballen rubber. In het begin (1850-1870) werden alle producten door dragers naar de handelsposten aan de monding van de Congo en de kust gebracht. Later (deze foto is uit 1902) kwamen er steeds meer handelsposten landinwaarts en kwamen de kleinere stoomschepen ook verder de rivier op. De Alima bijvoorbeeld is een zijtak van de Congorivier, ver ten noorden van Kinshasa. Bron: WIKIPEDIA Author Albert Courboin (1879-1910)

Een paar dagen voor het vertrek van Conquy, ontbiedt deze laatste de prins om hem officieel te laten weten dat hij voortaan Delcommune moet erkennen als vertegenwoordiger van het Franse huis in Boma en dat hij zijn goede diensten bij hem moet voortzetten, zoals hij dat voor Conquy had gedaan. Jouca-Pava komt zoals gewoonlijk geëscorteerd door twintig gewapende mannen, slechts een uur voor het vertrek van Conqui, die daardoor niet de gelegenheid heeft te zeggen wat hij van plan was te zeggen. Samen met Delcommune brengt hij de manager naar de boot en zodra de stoomboot vertrokken is, gaat Delcommune terug naar het huis om zo snel mogelijk de betalingen te doen voor de gekochte goederen van die morgen. Delcommune heeft een jonge tweede man, met nog weinig ervaring in het bedrijf, zodat hij hem moet helpen met de betalingen.

Prins Jouca-Pava, die tegelijk met Delcommune op de veranda is gekomen, vraagt hem om een onderhoud. Delcommune antwoordt dat hij nu geen tijd heeft, dat hij veel werk te doen heeft, en dat als hij een paar uur wilde wachten, hij graag naar hem zou luisteren. Jouca-Pava blijft even verbijsterd staan, stampet met zijn lange stok op de vloer van de veranda en schreeuwt: "Ik wil dat de blanke nu naar me luistert."

"Toen ik dit zag, voelde ik binnen een seconde, dat de tijd voor mij was gekomen om een daad van gezag te stellen, om mezelf voor eens en altijd te bevrijden van het juk van deze prins, wiens brutaliteit voor mij onverdraaglijk was geworden".

Delcommune had reeds lang geleden opgemerkt dat bij deze primitieve rassen de fysieke kwaliteiten, zoals kracht en behendigheid, een enorme invloed hebben op hun moraal en dat ze bij hen bewondering en vrees opwekken.

Met perfecte kalmte, verzocht Delcommune de mambouc om te gaan zitten en gaf een bediende opdracht om een fles wijn te brengen. De mambouc lacht en staat op het punt om het onderhoud te beginnen waar hij om gevraagd had. Maar Delcommune gebaart hem te zwijgen en biedt hem een glas wijn aan. Zelf neemt hij een ander glas en voegt eraan toe dat in zijn land vrienden toosten, dat wil zeggen dat ze de glazen samen laten klinken voordat ze drinken. Na een zekere aarzeling glimlacht de mambouc nogmaals en klinkt alvorens zijn glas in één slok leeg te drinken op een klein slokje wijn na dat hij royaal aan zijn entourage geeft.

Vervolgens zegt Delcommune tegen de hem dat hij bewezen heeft dat ze vrienden zijn en dat hij hem een goed advies zal geven. Dat hij hem iets zal laten zien dat hij nog niet eerder gezien heeft.

Delcommune geeft zijn bediende opdracht zijn geweer te brengen. Het is een Schneider met een verbazende precisie.

"Om uit te leggen wat er nu volgt, moet ik zeggen dat ik lange tijd voor mijn plezier elke zondag het schieten op een doel oefende met een boog of een geweer, en ik kan zonder valse bescheidenheid zeggen dat ik een meer dan middelmatige schutter ben."

De bediende krijgt de opdracht om een fles te plaatsen ter hoogte van de rivier, zo'n honderd meter van de veranda.

De mambouc bekijkt deze voorbereidingen met verbazing en Delcommune zegt via zijn tolk Jouco-Couto: "Ik zal altijd je vriend zijn. Ik zal je altijd betalen precies waar je volgens de belasting recht op hebt en elke keer dat je me bezoekt, zal ik je behandelen als een grote chef, maar onder de volgende voorwaarden:

- Je zult jezelf in het Franse huis beschouwen als in mijn huis en niet in het jouwe, want ik ben een grote blanke chef, net zo'n grote chef als jij bent. Maar ik ga in jouw dorp geen orders geven.

- Ik wil door u, de dag voor uw bezoek, gewaarschuwd worden, zodat ik tijd kan vrijmaken om u gepaste aandacht te geven en om te luisteren naar alles wat U tegen me te zeggen hebt.

- Ik wil je mannen niet meer met geweren in mijn huis zien. Als ze met je mee willen gaan, zetten ze hun wapens af voor het betreden van het terrein".

De mambouc staat op uit zijn stoel, kijkt Delcommune aan met een ondoorgrondelijke blik aan en zegt vervolgens: "Is dat alles wat je wilt?"

Delcommune antwoordt: "Ja, het is aan jou om te kiezen, vrede of oorlog. En als het oorlog wordt zal met jouw hoofd hetzelfde gebeuren als met die fles". Hij schouderd zijn geweer en een seconde later vliegt de fles aan scherven. Tegelijkertijd, leunend op de veranda, laat hij een lang, schrill fluitje horen, dat zijn mannen goed kennen. De mambouc, al verbaasd over de manier waarop hij zijn wapen hanteert, is nogal bezorgd over dit signaal. Hij bereidt zich voor om zo snel mogelijk te vertrekken, gevolgd door zijn twintig krijgers. Delcommune zegt hem dat hij niets te vrezen heeft, dat hij hem alleen maar een behandeling wil geven zoals past bij een groot leider zoals hij.

Hij is nog niet klaar met die woorden of de vierentwintig mannen van zijn staf zijn er al.

Hij geeft Jouca-Pava een escorte tot aan de uitgang van het terrein, zogenaamd omdat hij dat als chef verdient, maar in feite om te tonen dat het hem ernst is.

Hij heeft nog geen vijftig meter gelopen of Jouca-Pava schreeuwt met opgeheven vuist dat het oorlog is en loopt vervolgens weg.

Er gaan een paar dagen voorbij zonder nieuws van de mambouc, tot op een morgen de mannen, die door hem waren gedetacheerd om op de factorij te werken, niet komen opdagen. Delcommune stuurt zijn tolk als afgevaardigde naar de mambouc om hem te informeren dat als zijn mannen binnen twee dagen niet terugkomen, hij zal stoppen met het betalen van de belasting op de producten en dat als zijn mannen na acht dagen hun werk niet hervat hebben, hij de in voorraad liggende producten die al als belasting zijn afgemeten zal confisqueren.

Hij heeft aan de boodschapper, zoals gebruikelijk, een fles sterke drank, jenever, vermouthe of een of andere likeur, meegegeven. Als de mambouc instemt om met de afvaardiging een glas te drinken, betekent dit dat hij instemt met het onderhoud. Een weigering wordt geïnterpreteerd als een afwijzing van elk gesprek.

Teruggekomen vertelt zijn tolk dat Jouca-Pava het bericht heeft geweigerd en verklaard heeft alle relaties met het Franse huis te staken. Hij voegde eraan toe dat hij hetgeen Delcommune hem gezegd had als een belediging had ervaren en dat hij zichzelf vrij achtte van al zijn verplichtingen aan hem. Delcommune lost het op door onmiddellijk een groot palaver met de negen koningen van Boma bijeen te roepen.

Jouco-Couto, zijn tolk, waardevol als hij is en van onbetwistbaar gezag, krijgt de opdracht om naar de koningen te gaan en ze uit te nodigen voor een grote bijeenkomst, die in het huis van de oudste van hen, koning Né Curado, zal plaatsvinden.

De onenigheid die is uitgebroken tussen Delcommune en Jouca-Pava is natuurlijk heel snel bekend bij alle handelaren en chefs in het gebied. Delcommune gaat naar de belangrijkste vertegenwoordigers van de handelshuizen om hen te vragen of ze niet ook van mening zijn dat hetgeen hij Jouca-Pava gevraagd heeft van gemeenschappelijk belang is, en of ze hem niet willen assisteren tijdens de vergadering met de koningen. In zijn naïviteit gelooft hij dat zijn collega's geen moment zullen aarzelen zijn standpunt te delen en de gelegenheid zullen aangrijpen om voor eens en altijd te breken met de gewoonte van inboorlingen om gewapend op de handelsposten te komen. Het wordt snel duidelijk dat de factorijen voor deze inmenging bedanken. Ze verklaren hun weigering met het feit dat koningen, die andere huizen beschermen, niet bij hen mogen komen en ze dus van hen niets te vrezen hebben. Sommigen zijn compleet onverschillig en andere stellen dat ze zich niet willen bemoeien met zaken die hen niet aangaan. In feite vinden ze het prima dat een concurrent in de problemen zit!

Niet zonder bitterheid en ontgoocheling, moet Delcommune vaststellen dat hij zich zonder hulp van enig ander uit deze situatie moet zien te redden. Hij laat zich niet ontmoedigen. Hij is vastberaden om definitief te bewijzen dat wat hij wil, hij ook écht wil, en dat het goed zal aflopen.

Zijn tolk vertelt hem dat de koningen van Boma hebben ingestemd om de vergadering bij te wonen die hij heeft belegd, maar dat ze, onder het voorwendsel om het zo kort mogelijk te houden en omdat het toch een ernstige aangelegenheid lijkt aangezien alle koningen zijn uitgenodigd, graag willen weten wat het onderwerp is van de bijeenkomst.

Delcommune aarzelt niet om zijn tolk terug te sturen met de opdracht de koningen te vertellen wat er is voor gevallen met Jouca-Pava, iets waarvan ze ongetwijfeld al op de hoogte zijn, en van zijn wens om voor het Franse huis een echte koning te hebben als beschermheer. Als alternatief stelt hij voor om het aanzienlijke belastingsbedrag te verdelen tussen de negen koningen, in plaats van het aan één beschermheer te geven.

Drie dagen na zijn vertrek komt zijn tolk terug met het bericht van de koningen, dat ze deze zaak zullen behandelen en zullen onderzoeken of Jouca-Pava vervallen is van zijn rechten.

Twee of drie dagen voor de geplande bijeenkomst komt Jouco-Couto, vergezeld van zes van zijn mannen, 's nachts op de deur van Delcommune kloppen, met de mededeling dat Jouca-Pava van plan is om de handelspost bij het ochtendgloren aan te vallen. Delcommune vraagt hem hoeveel mannen hij ter beschikking heeft. Jouco-Couto antwoordt dat hij, normaal gesproken, aan Delcommune een honderdtal bewapende mannen zou kunnen bezorgen, maar dat op dit moment de meeste van zijn mannen op weg zijn naar Binda en de Mayumbe en dat hij niet meer heeft dan de zes mannen die hem vergezellen. Hij vertelt ook, na enige aarzeling, dat Delcommune hen kan opdragen bij hem te blijven, maar dat hij er zeker van is dat Jouca-Pava zijn dorp zal afbranden, als hij zou vernemen dat er mannen van Jouco-Couto tegen hem hebben meegevochten. "Wat mij betreft," voegt hij eraan toe, "Ik zal blijven, maar mijn mannen zullen weggaan, want ik dien de blanke man en zij niet. Ik zal mijn blanke man verdedigen, omdat ik verondersteld wordt, niet te weten vanwaar de aanval van morgen vandaan zal komen, en het zal gemakkelijk zijn voor mij om te beweren dat het werk me gisteravond heeft vastgehouden op de factorij".

Dat is duidelijk en zijn mannen glippen weg, terwijl hij en de waker iedereen wakker maken met de opdracht om zo min mogelijk lawaai te maken.

Jouco-Couto heeft Delcommune ook verteld dat hij vanaf het begin wist dat verschillende handelshuizen aan de mambouc kruit en kogels hebben gegeven om hem te helpen oorlog met Delcommune te voeren. Bij het horen van dit nieuws, dat hem helemaal niet verbaast, neemt Delcommune zich voor om later de namen van die Europeanen op te sporen waarvan het gebrek aan loyaliteit niet de minste van de fouten is.

Volgens zijn tolk heeft Jouca-Pava drie- tot vierhonderd geweren tot zijn beschikking. Delcommune moet dus regelingen treffen om zoveel mogelijk van de mannen van Jouca-Pava te doden en zijn eigen mannen te sparen, vooral omdat hij slechts in uiterste nood een beroep wil doen op hulp van zijn burens.

Het verdedigingsplan van Delcommune is als volgt:

Aangezien het middernacht is, heeft hij noch de tijd noch de middelen om met 24 man schansen te graven, die hen tegen de eerste aanval, altijd de dodelijkste, zouden kunnen beschermen.

Hij vat het idee op om de grote vaten (*pipa's*), die gebruikt worden voor de verzending van palmolie, in te zetten voor de verdediging. Deze vaten hebben een capaciteit van tussen de 130 en 150 gallons (450 - 500 liter).

Met 24 man, zijn tolk en zijn secondant gaat Delcommune naar de kuiperij, waar 150 - 200 van deze vaten staan. Om geen lawaai te maken en daarmee de aandacht van de schildwachten van de naburige huizen te trekken, laat hij in plaats van de vaten te rollen, ze door telkens twee mannen naar de top van de heuvel brengen, die boven het Franse huis uittorent, naar de rand van de helling waar Jouca-Pava en zijn bende voorbij moeten komen.

Tachtig tonnen worden naast en tegen elkaar aan opgesteld. Door de kromming blijft er boven en onder de buik van de vaten genoeg ruimte over om als kantelen te dienen en is het mogelijk om liggend of staand te schieten.

Zijn mannen zullen achter dit nieuwe, geïmproviseerde 'fort' staan. Voor zichzelf heeft hij het vat in het midden gereserveerd en er een tweede vat bovenop geplaatst.

Het is 3 uur 's nachts als al zijn mannen bewapend met hun Schneider en met genoeg munitie binnen handbereik op hun posten hebben plaatsgenomen, telkens op 3 vaten afstand van elkaar.

Delcommune heeft zijn secondant bevolen om op wacht te blijven bij de factorij samen met de tolk, de bedienden, de kok, de wasman, de kuiper en zijn hulp. Ze mogen onder geen enkel voorwaarde de

factorij verlaten. In het geval de mannen van Delcommune zich zouden moeten terugtrekken, moet hij Jouco-Couto naar onze burens kunnen sturen om hulp te vragen.

Bij het eerste licht is alles nog rustig en Delcommune denkt al dat zijn tolk het bij het verkeerde eind heeft, als plotseling de echo's weerklinken van trommels en gongs. Ze schatten de afstand op 1500 tot 2000 meter. Weldra zien ze, bij het eerste licht, op de linkeroever van de Krokodillenrivier een grote groep die snel nadert en zich verplaatst naar de 50 meter brede doorsteek tussen de twee moerassen die in de vallei liggen. De groep begint de helling op te klimmen, voorafgegaan door een fetisjeur (tovenaar) met in zijn handen een oorlogsbeeld, dat de afloop van de strijd in hun voordeel moet verzekeren. Jouca-Pava loopt mee voorop. Er is duidelijk een zekere moed en een zekere overtuiging bij deze man, die het dreigement van Delcommune niet kan zijn vergeten en die zijn schietvaardigheid kent.

Als de vijandelijke troep nog slechts zo'n honderdvijftig meter van de geïmproviseerde vesting is, die hen enige vrees lijkt in te boezemen, oordeelt Delcommune dat de tijd gekomen is om in actie te komen. Hij kiest de fetisjeur als mikpunt, die een seconde later over de grond rolt.

Het geluid van het geweer en de val van de tovenaar wordt gevolgd door een vreselijk geschreeuw en een geweersalvo van de mannen van Jouca-Pava, maar hun troep komt tot stilstand. Ongetwijfeld heeft de dood van de fetisjeur angst gezaaid in hun bijgelovige zielen.

Plotseling grijpt Jouca-Pava zelf de fetisj die was gevallen, zwaait ermee boven zijn hoofd, begeestert daardoor zijn mannen en beveelt ze door te gaan.

Het doel dat Delcommune voor ogen had is mislukt. Bliksemsnel overweegt hij welke gevolgen het doden van Jouca-Pava zou kunnen hebben vanuit commercieel oogpunt en dus ten koste van de belangen die hem zijn toevertrouwd. Daarom besluit hij om Jouca-Pava tot het laatst toe te sparen.

De commotie onder de vijanden veroorzaakt door de dood van de fetisjeur doet Delcommune besluiten de fetisj zelf, die wordt vastgehouden door Jouca-Pava, als doel te nemen.

Deze fetisj, die tussen de 60 en 80 cm groot is en gemaakt is van zachte steen, is half rood en half wit geschilderd. Het tweede schot verbrijzelt het beeld en de aanvallende troep stopt opnieuw.

Maar Delcommune heeft met een sterke tegenstander te maken!

Enkele ogenblikken later ziet hij dat Jouca-Pava de slippers van zijn lendendoek oppakt, ze oprolt, ze aan zijn riem vast maakt, het geweer van een van zijn mannen pakt en ze opnieuw aanmoedigt verder te gaan. Wat een duivel van een man! Hij zal hem moeten doden! Hij is verbijsterd, want de afstand tussen hen wordt korter en korter, maar toch wil hij, alvorens opdracht te geven om te schieten, nogmaals proberen om Jouca-Pava angst aan te jagen. Hij is er zeker van dat, na zijn twee succesvolle schoten, de hele troep er vandoor zou gaan als Jouca-Pava zelf een terugtrekkende beweging zou maken.

Delcommune ziet de overwinning al voor zich, want hij is ervan overtuigd dat, als hij genoodzaakt is om Jouca-Pava als doelwit te nemen, de dood of verwonding van deze dappere leider een signaal zal zijn voor de vlucht van al zijn mannen.

Jouca-Pava gebruikt het geweer dat hij van een van zijn mannen heeft gepakt niet. Hij houdt het hoog boven zijn hoofd, terwijl hij hen aanvuurt. Zijn troep is tot op slechts tachtig meter genaderd en hoewel zij voortdurend op de stevige vaten vuren, worden deze nauwelijks beschadigd of versplinterd.

Zijn mannen kijken Delcommune aan en begrijpen zonder twijfel niets van zijn zwijgen, als hij een derde keer zijn geweer schouderd, en de kolf van het geweer dat Jouca-Pava boven zijn hoofd houdt aan flarden schiet.

Nu gooit Jouca-Pava - is hij nu gewond of bevangen door een panische angst? - het stuk ijzer dat in zijn hand is overgebleven weg, gaat er vandoor en veroorzaakt zo een algehele paniek in zijn groep, die eveneens op de vlucht slaat.

Delcommune geeft zijn mannen het bevel om te vuren, wat ze meerdere malen doen, en om de achtervolging in te zetten.

De affaire heeft nog geen kwartier geduurd en alle mannen van Jouca-Pava zijn de Krokodillenrivier weer over, een aantal van hun mannen dood op de grond achterlatend.

Het is een totale overwinning die eindigt voordat Boma volledig ontwaakt is. Inheemse handelaren komen zoals gewoonlijk naar het Franse huis. Pas 's middags komen de Europeanen om beurten vragen wat er is gebeurd en bieden hun hulp aan. Hij vertelt hen over zijn daden als schutter en dat hij weet

dat zij aan Jouca-Pava buskruit en kogels hebben geleverd. Hij zegt ook dat, als hij erachter komt wie dit geweest is, het diegene duur zal komen te staan.

Deze zaak heeft het prestige van het Franse huis vergroot, vooral na de bijeenkomst met de koningen die hij heeft bijeengeroepen en die twee dagen later plaatsvindt.

Het palaver wordt gehouden op de vastgestelde dag, in het dorp van Né Curado. Er is geen andere blanke aanwezig, maar op Jouca-Pava na zijn alle koningen er, vergezeld van een groot gevolg. Het voorstel dat Delcommune heeft gedaan om het Franse huis te laten 'beschermen' door alle koningen van Boma samen wordt niet geaccepteerd, zonder twijfel onder invloed van de overeenkomsten van de andere handelshuizen met hun onderscheidene koningen. Er komt wel een andere oplossing uit de bus. Halverwege de discussie horen ze gongs en trommels. Ze trekken in eerste instantie niet de aandacht van de deelnemers, maar veroorzaken wel commotie als mambouc Jouca-Pava zelf ten tonele verschijnt.

Né Curado is al opgestaan, ongetwijfeld om zijn gasten in bescherming te nemen. Maar Jouca-Pava komt niet met slechte bedoelingen, ook al heeft hij een uitgebreid escorte meegenomen.

Hij buigt voor Né Curado en zegt, om er zeker van te zijn dat hij door alle aanwezigen gehoord zou worden, met luide stem dat hij als mambouc het recht heeft om alle koningspalavers bij te wonen en dat hij, in een kwestie waarin hij betrokken partij is, zelf het woord wil voeren. Tot slot vraagt hij Né Curado om te bemiddelen om dit mogelijk te maken.

Nog voor Delcommune de tijd heeft om te reageren komt de mambouc naar hem toe, knielt en vraagt hem weer zijn vriend te worden. Hij aarzelt even, en zegt:

"Na de manier waarop je tegenover mij hebt gedragen, geloof ik niet in je vriendschap. Ik ben wel blij u te zien, want vooraleer we ook maar iets anders bespreken wil de hier aanwezige koningen vragen welke schadevergoeding u mij moet betalen".

Bij deze woorden staat de mambouc op en in plaats van de brutale toon, die hij gewend is te gebruiken, antwoordt hij dat hij bereid is hem te betalen, wat de koningen ook zullen beslissen.

Delcommune is verbaasd over deze verandering. Maar bedenkt dat, al met al, als Jouca-Pava zijn hautaine en uitdagende gedrag achterwege zou kunnen laten, hij een koning kan zijn zoals elke andere, en dat de les die hij heeft gekregen hem zeker elk verlangen om opnieuw te beginnen zal ontnemen.

Als Jouca-Pava even weg gaat, laat hij zijn tolk aan koning Curado vragen, om eerst te beslissen over de schadevergoeding die Jouca-Pava, aan hem moet betalen, omdat hij hem zonder motief heeft aangevallen en omdat hij verslagen is. Hij eist dat de boete niet minder dan tien maten amandelen, tien grote maten palmolie en twintig schapen zal zijn. Er is geen discussie over, want Jouca-Pava geeft, als hij weer aanwezig is, aan dat hij Delcommune voor de nieuwe maan opkomt zal betalen.

Dit is uiteindelijk slechts een bijkomstigheid van het palaver, maar het effect is dat het verloop en de te verwachten resultaten volledig veranderen. Nauwelijks een half uur na de aankomst van de mambouc gaat het palaver verder en ook de mambouc neemt er aan deel.

"Deze werkelijk intelligente prins pleit zo welsprekend voor zijn zaak en doet het zo goed dat alle koningen van Boma mij vroegen om hem zijn 'barrette' terug te geven, dat wil zeggen om hem in de rechten te herstellen die hij eerder had, in zijn hoedanigheid van beschermende prins van het Franse huis".

Als Delcommune na enkele momenten van overpeinzing, via zijn tolk, laat weten dat hij aan het verzoek van de koningen voldoet, laten de mannen van Jouca-Pava wilde kreten van enthousiasme en vreugde horen. Jouca-Pava zelf komt naar hem toe, knielt naast hem neer, neemt zijn hand, houdt hem vast en streelt hem. Het is de eerste, maar niet de laatste keer, dat Delcommune meemaakt dat een negerleider een soortgelijk gedrag van onderwerping toont. Hij meende, tot dan toe, dat de handkus onbekend was hier in deze streek.

De mambouc vraagt hem toestemming om hem terug te brengen met zijn gevolg, zodat hij hem tot aan het Franse huis kan begeleiden. Deze keer weigert Delcommune ronduit en zegt dat noch Jouca-Pava, noch een van zijn mannen zijn huis kunnen betreden voordat de oorlogsschuld volledig betaald is en dat tot die dag de belasting waar Jouca-Pava weer recht op heeft, niet voor hem zal worden geïnd, maar ten voordele van hemzelf zal zijn. Vervolgens neemt Delcommune afscheid van de koningen, aan wie hij elk een geschenkbond (*mukanda*) geeft die bij het Franse huis kan worden verzilverd.

Om zeven uur 's avonds is hij terug thuis. Het palaver heeft zes uur geduurd. Hij voelt zich gelukkig en zelfs trots dat hij erin geslaagd is zijn eerste conflict met de inboorlingen tot een goed einde te brengen.

Niet alle conflicten en de vele, vaak zeer ernstige palavers die hij tijdens zijn lange Afrikaanse carrière heeft gehad, hebben hetzelfde gevoel opgeleverd, want dit was zijn vuurdoop en zijn debuut als diplomaat. Hij heeft iets verwezenlijkt dat hem, ondanks zijn leeftijd, een morele positie geeft ten opzichte van de inboorlingen en de Europeanen, een positie die vergelijkbaar is met die van de oudste vertegenwoordiger van de handelshuizen. Hij is er zeker van dat er in de toekomst niets zal gebeuren met betrekking tot de binnenlandse politiek van Boma, zonder dat hij zou worden geraadpleegd.

Vijftien dagen na de bijeenkomst van de koningen, laat de mambouc hem weten dat hij zijn oorlogsboete kan betalen en hij vraagt toestemming om naar zijn huis te komen.

Nadat hij toestemming heeft gekregen, komt hij, voorafgegaan door gongs en trommels en gevolgd door een zeer forse karavaan. Er zijn geen gewapende mannen met hem mee. Hij heeft zijn gebruikelijke escorte van krijgers in het kleine dorp, gelegen aan de rechterkant van de Krokodillenrivier, achtergelaten.

Delcommune is een beetje verbaasd was over hoe de mambouc zich gedraagt. Na het betalen van zijn oorlogstribuut dat, vanwege het meten en tellen enige tijd in beslag neemt, vraagt hij hem nergens om, zelfs niet om een glas wijn.

Hij merkt dit op aan zijn tolk, die hem vertelt dat Jouca-Pava, die een trots karakter heeft, hem vandaag waarschijnlijk niets wil vragen, omdat het de dag is waarop de boete wordt betaald en omdat hij waarschijnlijk van mening is dat hij hier nu komt om te betalen en niet om te ontvangen. En inderdaad, een glas wijn wordt geweigerd.

Echter, voordat hij afscheid van Delcommune neemt, vraagt Jouca-Pava of hij hem niet het plezier wil doen om hem in zijn dorp te bezoeken, een plaats waar nog nooit een blanke is geweest. Terwijl hij praat, kijkt de mambouc hem met een uitdagende, maar onbeschaamde blik aan.

De gedachte die onmiddellijk bij Delcommune opkomt is dat de mambouc een weigering van hem verwacht, ongetwijfeld uit angst. Deze gedachte wordt bevestigd door de verbazing die op het expressieve gezicht van Jouca-Pava verschijnt als hij antwoordt dat hij zijn uitnodiging accepteert en dat hij hem de volgende zondag zal komen bezoeken. Jouca-Pava kijkt hem voor hij afscheid neemt nogmaals aan en zijn ogen laten grote vreugde blijken.

De afgesproken zondag gaat hij, zoals beloofd, naar het dorp van de mambouc, vijftien tot achttien kilometer landinwaarts, ten noordwesten van Boma. Volgens de gewoonte van die tijd maakt hij de reis in een hangmat, die gedragen wordt door twaalf van zijn mannen, die hun taak twee aan twee afwisselen. Het is ook de gewoonte dat al de mannen gekleed zijn in nieuwe, felgekleurde lendendoeken, om de blanke die ze dragen te eren, evenals de mambouc naar wie ze gaan.

Delcommune wordt begeleid door de tolk Jouco-Couto, zijn kok en een jongen die zijn geweer draagt. Dit is samen met zijn revolver het enige wapen in het escorte.

Na twee en een half uur stevig wandelen (opm.: 15 tot 18 km, in een hangmat, in 2 ½ uur!) komen ze aan bij Jouca-Pava. De tocht voerde door heuvelachtig gebied en ze passeerden een tiental dorpjes die tot het prinsdom behoorden en hen een warm welkom gaven.

De residentie van de mambouc heet Né Sonho. Het is gelegen in een brede en zeer vruchtbare vallei, in de schaduw van talrijke Elais palmen (oliepalmen), maar ook van zeer mooie en zeer grote bomen, waaronder de Safoutier (Afrikaanse pruim, *Pachylobus edulis*), de Kolatier (Colanoot, *Cola acuminata*) en de Wurgvijg. In het midden van het plein staat een immense Ficus, waarvan de ruwe, dikke stam meer dan twee en een halve meter dik is. De knoestige zeer grote takken zorgen voor een beschaduwde oppervlak van meer dan dertig meter diameter.

De bloemen van een Colanoot, *Cola acuminata* (links) en de vruchten (rechts)
bron https://en.wikipedia.org/wiki/Cola_acuminata

De vruchten van een Safoutier bron
https://en.wikipedia.org/wiki/Dacryodes_edulis#/media/File:Safoutier.jpg

Het dorp bestaat uit ongeveer vijfhonderd hutten. De behuizing van de mambouc is zeer ruim en de gebouwen staan in een cirkel rond een in Europese stijl gebouwd huis, gemaakt van bamboe en planken, bedekt met geteerd karton afkomstig van aankopen bij de blanken. Het huis wordt gebruikt als ontmoetingsplaats en er staan verschillende tafels en een vijftiental stoelen. Zeer fraaie matten bedekken de vloer. Er is ook een waterfilter, net als in Europese huizen.

Vier kleine veldkanonnen lijken de ingang te verdedigen. Het zijn handelskanonnen waarmee je alleen maar losse flodders kunt afvuren en die worden gebruikt om lawaai te maken tijdens grote feesten en publieke manifestaties.

In dit huis wordt hij binnengelaten en na vijf minuten verschijnt daar ook Jouca-Pava. Hij is in vol ornaat.

Een in Congo gemaakte Manilla. De vraag is of Delcommune zich vergist. Manilla's zijn namelijk bijna altijd van messing of brons, zeer zelden van zilver. De scheur die is ontstaan bij het afnemen. Bron British Museum

Zilveren manilla's versieren zijn enkels en zilveren armbanden zijn polsen. Vijf of zes windingen van snoeren met grote stukken echt koraal versieren zijn nek en aan zijn oren hangen gouden oorbellen. Een lange en brede fluwelen lendendoek wordt in de taille vastgehouden door een brede, zwart zijden band, die een gordel vormt en waarin een kostbare dolk steekt.

Een dun, wit zijden hemd bedekt zijn bovenlichaam en armen en over zijn schouders hangt een lange, rode mantel, geborduurd met gouddraad, die tot op de grond reikt. Hij draagt een traditioneel hoofddeksel, veertig tot vijftig centimeter lang, dat op zijn schouders valt.

Jouca-Pava verwelkomt hem hartelijk en vertelt hem dat alles wat hij ziet het zijne is en dat hij er naar believen over kan beschikken. Hij nodigt hem uit om te lunchen en als Delcommune antwoordt dat hij zelf eten heeft meegebracht, lijkt hij zo teleurgesteld door die weigering dat Delcommune, om hem te behagen en hem te behandelen als een vriend, zijn aanbod accepteert. Delcommune wantrouwt de mambouc nog steeds, want hij kent de Borgia-gewoontes (een om het vergiftigen van hun vijanden beruchte en corrupte Spaans-Italiaanse familie) die deze kleine potentaten vaak beoefenen, maar hij kent ook de verschillende manieren om een vergiftiging te voorkomen. Hij hoeft geen trucs te gebruiken, want Jouca-Pava proeft van tevoren, zoals de gewoonte is, elk gerecht dat hij opgediend krijgt. Delcommune schaamt zich uiteindelijk voor zijn wantrouwen, want Jouca-Pava lijkt erg blij te zijn om hem te dienen en trots op Delcommunes aanwezigheid in zijn huis.

Na deze maaltijd, die hij alleen met de prins deelt, vraagt Delcommune hem om zijn vrouwen en kinderen te mogen zien. Hij laat ze meteen komen. Delcommune heeft voor hen een aantal van de mooiste lendendoeken en kleine koraalkettingen meegenomen, die hij uitdeelt.

De mambouc heeft tweeëntwintig vrouwen en een rist kinderen van beide geslachten. Onder hen is een zeer jong meisje, elf tot twaalf jaar oud, iets groter dan gemiddeld en fraai geproportioneerd. Het is al een vrouw, ze heeft de voeten en handen van een kind, grote zwarte ogen, haar met een paarlemoeren glans, schitterende tanden, een kleine vrij dunne neus en een beetje vlezige sensuele lippen. In een woord: aantrekkelijk. Ondanks haar kroeshaar is ze een prachtige gebruide Venus, die er zowel verlegen als verleidelijk uitziet. Ze bloost en slaat haar ogen neer als Delcommune haar zachte, frisse huid aanraakt bij het omhangen van de halsketting, haar kin streelt en verklaart dat ze het mooiste meisje is dat hij ooit heeft gezien. Als hij teruggaat naar Jouca-Pava, zegt hij ineens tegen hem: *"Je zou haar aan mij moeten geven als mijn vrouw."* De mambouc geeft geen antwoord, maar barst in lachen uit. Hij dringt niet aan, want het meisje haast zich om weg te glippen.

Wanneer de mambouc ziet dat Delcommune zijn mannen opdracht geeft om de hangmat klaar te maken voor zijn vertrek, vertelt hij hem dat alle mensen uit de dorpen zijn gekomen om hem te zien en hem zullen vragen zijn schietvaardigheid te demonstreren. Sommige van hen beweren dat het de fetisj van de blanke man is die de oorlogsfetisj van Jouca-Pava bij de aanval op het Franse handelshuis verbrijzeld heeft. Zij zeggen dat het een kwaadaardige spreuk was en geen kogel die de geweerkolf, welke de prins vasthield, verpulverd heeft om hem, een prins die bekend staat als de dapperste van alle krijgers in Boma, weg te jagen.

Het antwoord op dit verzoek ligt zeer gevoelig, want Delcommune begrijpt dat Jouca-Pava zijn onderdanen heeft doen geloven dat zijn nederlaag niet was vanwege de angst die hij plotseling voelde, toen hij achtereenvolgens de fetisjeur, de fetisj en de geweerkolf vernietigd zag, maar dat het uitsluitend te wijten was aan de fetisj van de blanke man, die waarschijnlijk sterker was dan de zijne. Het prestige van de mambouc, dat mij dierbaar is, dwingt mij dat geloof te laten voortbestaan. Aan de andere kant eist mijn net verworven gezag, dat het gehandhaafd blijft.

Delcommune antwoordt dat hij inderdaad een beroep heeft gedaan op zijn fetisj, de grote Zambi van de blanken, die veel sterker is dan alle oorlogsfetisjen van de zwarten. Dat de grote Zambi hem altijd goed gezind is, omdat hij hem nooit kwaad heeft gedaan, maar dat hij hem slechts kan aanroepen voor ernstige en belangrijke zaken. Dat hij heel goed weet hoe hij zijn geweer moet gebruiken zonder een beroep te doen op de Zambi. Dat hij soms zijn doel mist, maar als hij een beroep doet op de Zambi, dat de fetisj dan zijn kogel richt. Zodoende mist deze nooit zijn doel.

"Het is dus niet verwonderlijk", zegt hij, "dat de grote krijger Jouca-Pava door de almachtige kracht van de Zambi gedwongen werd te vluchten, want anders zou hij gedood zijn, net als de hogepriester van de oorlogsfetisj. Voor mij is mambouc Jouca-Pava nog steeds de grootste en dapperste krijger van de regio". Een groot gejuich onderstreept deze woorden en de stralende mambouc komt voor hem buigen en kust zijn hand. Delcommune heeft hem zijn prestige en gezag teruggegeven in de ogen van zijn onderdanen.

Als het gejuich is verstomd, doet Jouca-Pava opnieuw het verzoek om een demonstratie van zijn schietkunst te geven, omdat veel van zijn krijgers Delcommune willen zien schieten. Deze heeft er wel aardigheid in en dus vraagt hij Jouca-Pava om hem voor te stellen aan de beste schutter van zijn krijgers. Al snel staat hij voor hem: een man van vijfentwintig tot dertig jaar oud, klein van gestalte, nogal mager, met een gekrulde sik, met zeer heldere kleine ogen. Als Delcommune hem vraagt om als eerste te schieten, zegt deze dat hij niet met hem wil wedijveren. Delcommune maakt een grapje met hem als Jouco-Couto hem benadert en met lage stem zegt:

"Meester, het is nutteloos voor u om een vijand te maken van deze man die een invloedrijk familielid is van Jouca-Pava. U bent veel sterker dan hij en U kwetst hem onnodig, want iedereen die niet van hem houdt zal hem uitlachen en hij zal U niet vergeven dat U hem belachelijk maakt."

Delcommune aarzelt even, maar geeft toe aan de wijze raad van zijn tolk. Hij wil de aandacht afleiden en vraagt om een drankje en vertelt de inheemse schutter dat hij vereerd is om zo'n grote krijger te ontmoeten, maar dat de tijd opraakt en zij het moment om elkaars krachten te meten helaas moeten uitstellen. Dan fluit hij naar zijn mannen, die met de hangmat aan komen rennen.

Jouca-Pava en zijn entourage, die tijdens dit korte gebeuren even niet hebben opgelet, staan erop dat Delcommune zal vuren, al is het maar één schot, om de wens van iedereen te bevredigen.

Uiteindelijk toont Delcommune zijn goede wil en vraagt aan de mambouc of hij wil aangeven waarop hij moet schieten.

Hij schiet zes keer op verschillende doelen die hem worden aangewezen: een fles op zestig à tachtig meter, een kalebas die aan de top van een palmboom is vastgebonden, een sinaasappel die aan een tak hangt, alles wordt geraakt door de kogels van zijn uitstekende geweer. Elke keer is er algehele verbazing. De inboorlingen werpen verbaasde blikken, zowel naar zijn geweer als naar hem. Hij wil deze sessie afsluiten met een meesterzet en komt op het idee er een dubbele betekenis aan te geven.

Twintig of vijfentwintig meter van hen vandaan staat een oliepalm waarvan de bladeren bijna volledig gerafeld zijn door toedoen van kleine, geel met zwarte weervogeltjes. Deze maken nesten die aan de palmboom hangen door de fijne vezels in alle richtingen met elkaar te vervlechten. Deze vogels leven in groepen en de gekozen palmboom draagt dan ook dertig tot veertig nesten aan de bladribben, overblijfselen van de gerafelde bladeren.

Om met een kogel een van deze bladribben te doorboren, waardoor het nest loodrecht naar beneden valt, zal bij de inboorlingen als een feit van buitengewone vaardigheid overkomen, terwijl het voor hen en vooral voor een bekwame schutter slechts een spel is, aangezien verticaal schieten altijd gemakkelijker is.

Hij waarschuwt Jouca-Pava dat hij één van de bladribben zal doorklieven om een nest te krijgen, maar dat Jouca-Pava dit nest naar zich toe moet laten brengen als het gevallen is, maar dat hij dit zelf aan de mambouc wil geven, terwijl hij een verzoek aan hem zal richten.

Onder grote stilte schouder hij zijn wapen, het schot treft doel, een van de nesten valt op de grond en er klinken kreten van bewondering en zelfs angst, want degenen die het dichtste bij het nest staan, trekken zich terug op een respectabele afstand. Als Delcommune het nest krijgt, laat hij het aan Jouca-Pava zien en zegt hem: "Wat ontbreekt er aan dit nest om het compleet te maken?" Na een paar momenten van aarzeling antwoordt Jouca-Pava: "Beide vogels ontbreken, het mannetje en het vrouwtje." "Welnu" antwoordt Delcommune, "Ik heb ook een nest, dat is mijn huis in Boma, maar ik heb geen vrouwtje om mijn nest te bewonen. Ik ben daar alleen. Jij bent degene die me er een moet geven, want jij bent de prins-beschermer van mijn huis en het zou je wens moeten zijn dat het compleet is. Geef me je dochter Mabenja, het meisje dat je eerder aan mij hebt voorgesteld". "Mijn dochter is nog te jong, en ze kan niet de huisvrouw van een blanke man zijn, want ze is een prinses en kan alleen maar met iemand van adel trouwen. Maar als je een metgezel wilt, heb je er een voordat het nieuwe maan is."

Na deze woorden neemt Delcommune afscheid van de mambouc. Hij zegt hem dat hij geen andere metgezel wil dan zijn dochter en dat hij een veel hogere bruidsschat voor haar zou kunnen betalen dan welke prins of koning van Boma ook, voor wie ze misschien bestemd is. Hij ziet een beetje aarzeling in de gestalte van de mambouc, maar deze antwoordt niet. Dan geeft Delcommune het signaal om te vertrekken en komt met de schemering in Boma aan.

Zes maanden later wordt hij de schoonzoon van de mambouc. Hij trouwt met zijn dochter volgens de rituelen en gewoonten van het land. Hij krijgt bij haar een dochter, die hij later mee naar Europa zal nemen.

In de vijf jaar die volgen, toont mambouc Jouca-Pava zich een goede prins en verleent hij hem echte diensten, hetzij in de verschillende palaversessies, die hij in deze periode heeft, hetzij als tussenpersoon in zijn handelsbetrekkingen met de Mampatas van de Mayumbe en de grote stam van de Mussorongos, die zowel op de linkeroever van de rivier als in Neder-Congo leven.

Helaas verliest hij in het zesde jaar zijn favoriete vrouw, de zus van koning Né Curado. Uit trots of ijdelheid wil hij dat de begrafenis plechtig is. Uiteindelijk wil hij een barbaarse gewoonte laten herleven die in deze streken was verdwenen en die bestond uit het levend mee begraven van een aantal slaven en om anderen op het graf te doden. Er ontstaat echte paniek onder zijn onderdanen en veel van zijn slaven laten hem in de steek. De mambouc wordt somber, zelfs boos, en tot overmaat van ramp begint hij te drinken.

De eerste keer dat Jouca-Pava in deze staat aan Delcommune een bezoek brengt, vermaant deze hem ernstig, laat hem de onwaardigheid van zijn gedrag zien en weigert hem zondermeer alle drank. Jouca-Pava maakt veel misbaar, maar uiteindelijk is hij ongevaarlijk.

Op een dag, als Jouca-Pava komt om de belasting te ontvangen, die hem toekomt, roept hij ofwel omdat zijn stemming minder is dan gewoonlijk, ofwel omdat hij meer heeft gedronken dan

gewoonlijk, ofwel omdat hij beledigd is door de geringe aandacht die hij aan hem wordt besteed, dat hij de enige meester van het Franse huis is en dat hij dat, te midden van de menigte inboorlingen die met hun producten zijn gekomen, wel eens zal laten zien, en wel direct.

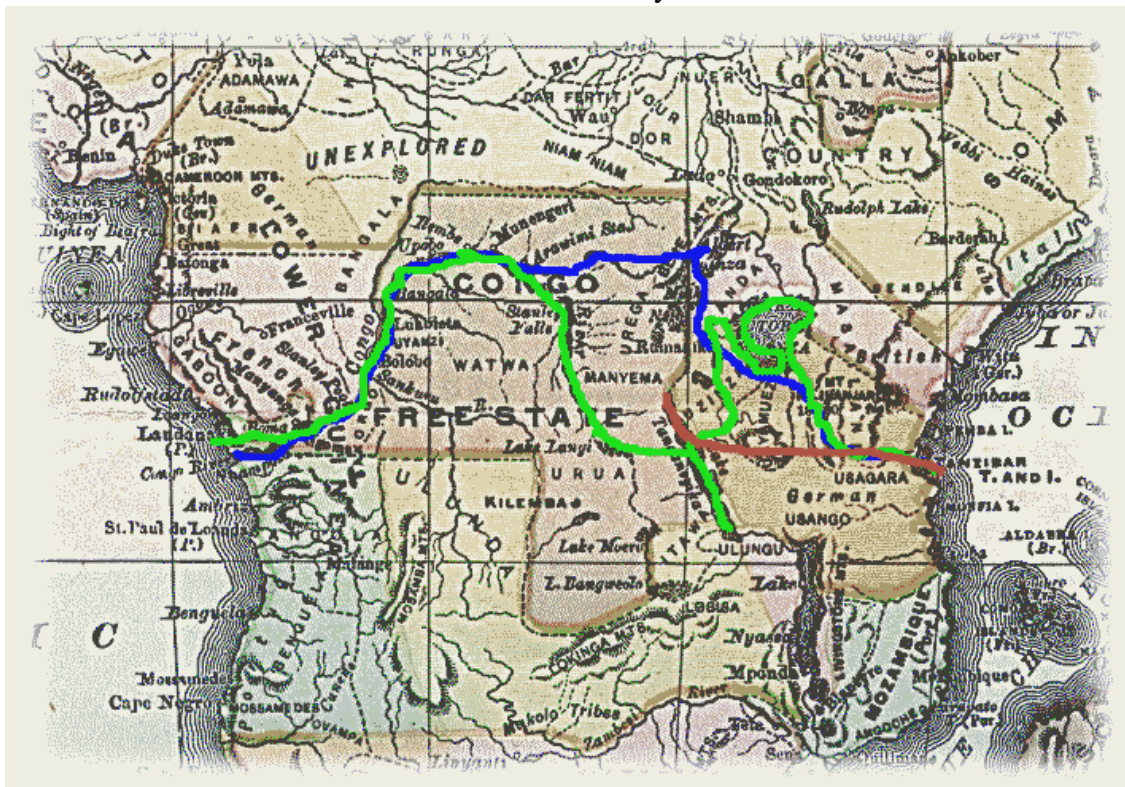
Hij geeft aan de mannen die aan hem toebehoren en die bij Delcommune op de factorij werken, een zestal, het bevel om te stoppen met hun werkzaamheden en hem te volgen. Deze mannen zijn bezig het strodak van een van de grote magazijnen te repareren. Ze aarzelen even of ze gehoor zullen geven aan het bevel, maar als ze de toorn van de mambouc zien, stoppen ze en komen naar beneden om hem te vergezellen.

Woedend over het gedrag van de mambouc, fluit Delcommune naar zijn eigen mannen en geeft hen het bevel om Jouca-Pava en zijn slaven met stokslagen weg te jagen en ze te achtervolgen tot ze de Krokodillenrivier hebben overgestoken.

Als hij het fluitje van Delcommune hoort, is de mambouc waarschijnlijk half ontuchtend en omdat hij weet dat Delcommune geen grapjes maakt, gaat hij er als een haas vandoor. Opgejaagd door de mannen van Delcommune, is hij gedwongen om zwemmend de Krokodillenrivier over te steken. De volgende dag stuurt Delcommune zijn tolk om Jouca-Pava te informeren dat hij hem in de toekomst de toegang tot het Franse huis ontzegt op straffe van een kogel door zijn hoofd. Nadien heeft hij deze beroemde prins nooit meer gezien. Ongeveer een jaar later hoort hij van zijn dood. De mambouc is vergiftigd door zijn eigen volk en uiteindelijk gewurgd door een van zijn eigen slaven.

De reputatie van deze man, die een zeer grote leider en een zeer grote krijger was, leeft nog lang na zijn dood voort. Zelfs vandaag de dag wordt zijn naam vaak 's avonds in de schemering genoemd, wanneer, verzameld op het dorpsplein, de inwoners van Boma en de hele omgeving praten over de grote palavers en de belangrijke gebeurtenissen uit het verleden.

Hoofdstuk V De aankomst van Stanley in Boma

De door Stanley gemaakte tochten. Groen is de tocht die hij van 1874 tot 1877 maakte, dwars door Afrika van Zanzibar naar Boma. Rood de tocht van 1871-1872. Blauw de tocht van 1888-'89
Bron: Wikimedia een kaart uit 1880 gewijzigd naar door A.Smit

In augustus 1877 bereiken hen bepaalde geruchten, die snel verspreid worden door de inboorlingen uit het binnenland. Ze kondigen de komst aan van een blanke man uit oostelijke richting met een groot gewapend escorte, die zich op meerdere dagmarsen van Boma bevindt. De meesten van de managers zijn op de hoogte van de verschillende ontdekkingsreizen waarvan Afrika op dat moment het doel is, maar het is erg moeilijk voor hen om deze reiziger een naam te geven en er doen talloze hypothesen de ronde. Minder dan twee weken daarna worden de managers van de belangrijkste handelshuizen door de vertegenwoordiger van Hatton & Cookson op de hoogte gebracht van het feit dat de ontdekkingsreiziger Stanley eraan komt en dat aan hen gevraagd is hem voedsel te sturen. Daar zorgen ze voor. Ze besluiten om de beroemde reiziger tegemoet te gaan, om hem de eer te geven die hij verdient.

Henry Morton Stanley visitekaartje uit 1872 Bron: Smithsonian Institution Libraries
<http://photography.si.edu/SearchImage.aspx?id=5546>

Op de afgesproken dag vertrekken de vertegenwoordigers van de Engelse, Nederlandse, Portugese en Franse factorijen, vergezeld van een goed voorzien escorte. Dankzij het hoge tempo van de hangmat dragers, komen ze reeds na vier uur bij een klein schaduwrijk dorp waar Stanley, volgens de instructies die ze meegaven met de mannen die hem de gevraagde levensmiddelen moesten brengen, doorheen moet komen.

Er wordt een tafel gedekt met het beste dat de factorijen van Boma bezitten wat betreft tafellinnen en bestek. Er ontbreekt niets, het tafelkleed is zelfs bezaaid met bloemen uit de tuinen van Boma. Er is een Frans, Nederlands, Portugees, Engels en Amerikaans paviljoen en schilden met in grote letters de woorden 'Vive Stanley' hangen hier en daar, op de palmbomen, in het groen van de bomen en aan de toppen van de hutten en aldus ontstaat een schilderachtig geheel en een geanimeerde, feestelijke sfeer. Alle voorbereidingen voor een hartelijke en enthousiaste ontvangst zijn nog maar net klaar, of ze horen de gongs en fluitjes van de capita's, die ze twee dagen eerder Stanley tegemoet hebben gestuurd. Ze gaan allemaal naar de beroemde ontdekkingsreiziger, die ze honderd meter verderop ontmoeten, en die ze hartelijk welkom heten en toejuichen.

Stanley, erg ontroerd, beperkt zich ertoe ieder van hen de hand te schudden, maar hij spreekt niet. De emotie, die deze energieke man voelde, moet groot zijn geweest, want de aanwezigheid van de Europeanen markeerde voor hem het einde van zijn lange reis en het einde van het lijden en de ontberingen die hij had doorstaan. Pas als hij in het kleine dorp aankomt, verbreekt Stanley zijn stilzwijgen.

Als ze zijn eerste vragen hebben beantwoord en hij er zeker van is dat hij eindelijk aan het einde van zijn lange reis is gekomen, is hij bereid om, tijdens de lunch die ze hem aanbieden, enkele van de avonturen te vertellen die zijn beroemde oversteek over het Afrikaanse continent hebben gemarkeerd. De maaltijd is geanimeerd en de Europeanen, wat spraakzamer geworden door de overvloedige hoeveelheid champagne, overspoelen Stanley met loftuitingen en het uitbrengen van toasts. Stanley heeft ook de houding van Stanley is totaal veranderd en zijn koele, zij het emotionele reactie die hun eerste ontmoeting heeft gekenmerkt, is veranderd in een communicatieve vrolijkheid en stralende geestdrift. Aan het einde van de maaltijd laat hij zelfs zijn uit Zanzibar afkomstige mannen ([Stanley is zij reis door Afrika in Zanzibar begonnen](#)) een oorlogsfantasie uitvoeren, die tot grote verbazing van de inboorlingen en onze mannen zeer geslaagd is.

Als het tijd is om terug te keren, nodigen ze Stanley uit om in een hangmat, die ze voor hem hebben meegenomen, plaats te nemen. Hij weigert, ondanks hun aansporing. Daarop nemen de Portugese Chaves en Delcommune de grote reiziger vast en leggen hem, onder de kreten "Lang leve Stanley", in zijn hangmat, met het bevel aan de dragers om te gaan lopen.

Stanley legt zich gewillig en glimlachend neer deze manier van voortbewegen, die hij in zijn boek: 'Through the Mysterious Continent', een manier van lopen voor vrouwen noemt.

Als ze in Boma aankwamen, hoewel het bijna nacht is, wapperen vele vlaggen aan de masten op de huizen en wapperen de spandoeken vrolijk in de wind, om de komst van de grote ontdekkingsreiziger te vieren. Hij wordt ondergebracht in het Engelse huis en die avond wordt er een geweldig diner gegeven ter ere van hem.

De drie dagen die Stanley in Boma doorbrengt zijn drie dagen feest, en ook Delcommune heeft het grote genoegen hem aan zijn tafel te mogen ontvangen. Stanley vertelt Delcommune, in nogal slecht Frans, dat hij, toen hij de handelshuizen van Boma om hulp had gevraagd, twee brieven had geschreven, de ene aan het Engelse huis, de andere aan het Franse huis, omdat hij wist dat er belangrijke handelsposten van deze nationaliteiten in Bas-Congo bestonden.

Als Delcommune hem vertelt dat hij de aan het Franse huis geadresseerde brief niet heeft ontvangen, wendt Stanley zich tot Matta Veiga en daarna tot de vertegenwoordiger van Hatton & Cookson. Deze antwoordt hem lachend dat hij alle eer voor zijn huis wilde reserveren, want dat was Engels en Stanley was Engelsman, maar dat hij wel alle huizen had gewaarschuwd, zodat iedereen het genoegen zou kunnen hebben om deel te nemen aan het sturen van de door de ontdekkingsreiziger gevraagde voedsel.

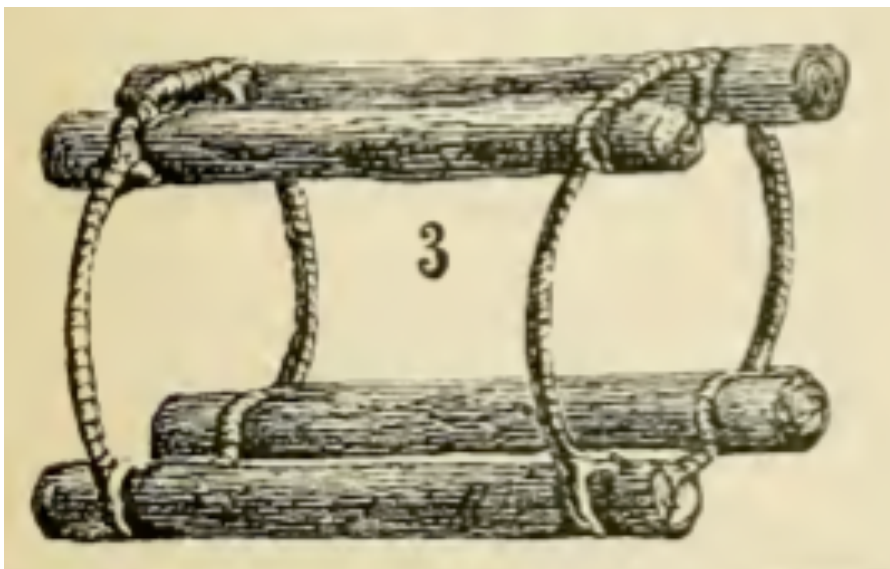
Stanley vraagt Delcommune om de manier van doen van Matta Veiga te verontschuldigen gezien zijn goede bedoelingen, wat Delcommune doet, te meer daar Matta Veiga een van zijn beste vrienden is. Stanley verlaat Boma op 6 augustus, aan boord van de stoomboot 'Cabinda', een boot van het huis van Hatton & Cookson.

Bij het afscheid van de grote ontdekkingsreiziger, vermoedt Delcommune amper dat ook hij, iets meer dan tien jaar later, ook verkenningen in het Centraal-Afrikaanse continent zal doen.

Maar laten we teruggaan naar de gebeurtenissen die plaatsvonden na de hongersnood van 1878.

Hoofdstuk VI Oorlog met de koningen van Boma

Na de vreselijke hongersnood in 1878 gebeurt aan het eind van dat jaar het volgende. Sinds enkele maanden vermindert de handel, hoewel ze volop in het oogstseizoen zijn. De belangrijkste reden is de exorbitant hoge heffing (hoger dan de overeengekomen *mukaka* voorschrijft) die de koningen van Boma opleggen aan de karavanen die vanuit het Mayombe-gebied door het gebied van de negen koningen van Boma trekken. De hoogte van de heffing is vastgelegd in een *mukaka* (een lokale wet) uit 1872, overeengekomen tussen de chefs van de handelshuizen van Boma, de drie *mapatas* (koningen) van de Mayombe en de negen koningen van Boma. Die wet is bezegeld door het offeren van een slaaf, wiens schedel boven op een paal op het marktplein staat ten bewijze dat de wet van kracht is. Als de schending van de *mukaka* eenmaal is bewezen, komen de handelshuizen overeen dat elk van hen, bij schending van de *mukaka*, zijn respectievelijke koning zal waarschuwen dat, als ze doorgaan met het lastig vallen van de karavanen zij hen zullen verplichten de eveneens in de *mukaka* vastgelegde boete te betalen aan de *mapatas* van de Mayombe en de blanken van de handelshuizen. Deze stappen hebben direct effect. Maar korte tijd later laten de koningen weten dat de belasting te laag is en in onderling overleg moet worden verhoogd. Dit voorstel wordt unaniem door de vertegenwoordigers van de handelshuizen verworpen. De koningen dringen niet aan en gedurende drie maanden stromen de producten toe met de karavanen uit het Mayombe-gebied en is er weer een grote activiteit bij de handelshuizen. Daarna vermindert de handel opnieuw, omdat de negen koningen in een vergadering besloten hebben om de heffing te verhogen in weerwil van zowel de *mukaka*, als de blanken. Een van de eersten die dit aan Delcommune komt vertellen is de fameuze Jouca-Pava, beschermheer van het Franse huis. Voor de sluwe mambouc is een verhoging van de tol niet belangrijk, omdat deze bedoeld is om het vermogen van de koningen te vergroten en daarmee hun kracht, hetgeen voor Jouca-Pava niets uit maakt, omdat hij rijker en sterker is dan alle anderen.

Hulpmiddel om slagstanden van olifanten te vervoeren. Uit J.J.Monteiro *The river Congo* vol I 1875

Delcommune wil dat Jouca-Pava bemiddelt tussen de huizen en de koningen. Die wil dat niet omdat hij de premier is van de koningen. Hij kan dus enkel in naam van de koningen spreken en niet in naam van de Europeanen, want die vertegenwoordigt hij niet. Hij zegt wel neutraal te zullen zijn bij een conflict en niet te zullen vechten tegen de blanken. Delcommune neemt hier nota van en stelt dat, als Jouca-Pava toch partij zou kiezen, dat beschouwd zal worden als verraad, met alle gevolgen van dien.

De tweede waarschuwing die aan de koningen van Boma wordt gegeven, hebben geen effect, zonder twijfel op instigatie van de feticheurs.

De koningen dragen de afgezanten van de Europeanen op om hen te zeggen “Dat het land hen toebehoort, dat zij meesters in hun eigen huis zijn, en dat, als de blanken niet tevreden zijn, zij dan

maar terug moeten gaan vanwaar zij gekomen zijn, en dat ze unaniem hebben besloten om de doorgangsrechten voor karavanen te verhogen. Als de Mayombe dit niet willen accepteren zullen zij hen de toegang tot hun gebied ontzeggen’.

Het is de facto een oorlogsverklaring en alle handelshuizen bewapenen zich om de negen potentaten een lesje te leren zich in de toekomst niet meer zo op te stellen.

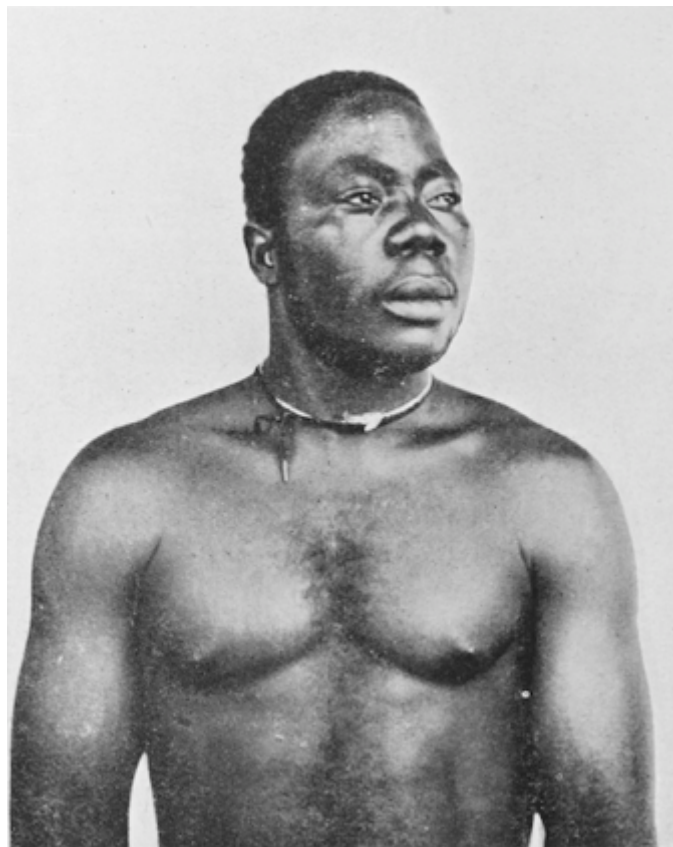
Er bestaat in Congo geen erkende Europese autoriteit waar de handelshuizen gerechtigheid konden zoeken en de uitvoering van de aangegane verplichtingen konden eisen. Hoogstens legt er in Boma eenmaal per jaar een klein, meestal Portugees oorlogsschip aan dat daar ten hoogste enkele dagen blijft. Natuurlijk zou men een verzoek kunnen sturen naar de Gouverneur-generaal van St. Paul de Loanda, die ongetwijfeld een Portugees oorlogsschip zou sturen. Maar ze weten ook dat de resultaten, die de commandant van dat oorlogsschip zou behalen met zijn vermaningen aan de koningen van Boma, van symbolische aard zijn en dat, zodra het schip aan de horizon is verdwenen, de koningen onmiddellijk opnieuw met hun streken zullen beginnen.

Aan de andere kant voelen ze, aangezien de grote handelshuizen niet Portugees zijn, ook een zekere terughoudendheid om hulp in te roepen van vreemden. Vandaar dat ze stellen: “Wat we zelf doen, doen we beter”. Ze besluiten om de koningen van Boma zelf te dwingen hun beloften na te komen.

De voorbereidingen voor deze actie zullen minstens tien dagen in beslag nemen, omdat er een bepaalde hoeveelheid mannen, wapens en munitie uit Banana en Cabinda moeten komen vanuit de algemene depots van de belangrijkste handelshuizen. Het nieuws van de dreigende oorlog verspreidt zich snel in heel Neder-Congo. Europeanen, overwegend Portugezen, vergezeld van een aantal mannen, komen vanuit Banana, Ponta da Lenha, Katala, Kissanga, enz.

Als alle manschappen er zijn, tellen ze zeventien Europeanen en ongeveer driehonderd mannen van Afrikaanse komaf. Ze vinden dit voldoende. Hun bewapening is nogal wisselend. Men heeft Martini Henry’s, poedergeweren (*fusil à piston: een geweer dat met kruit in poedervorm werkt*), Gras-pistolen (*is een pistool ontworpen door de Franse kolonel Gras*), Winchester en andere wapens gestuurd.

Delcommune heeft vierentwintig sterke kerels tot zijn beschikking die *Kroumans* worden genoemd (mannen van de Krou-kust, hetgeen slaven zijn die reeds lang vrij zijn). Ze zijn allemaal bewapend met een Schneidergeweer. Zelf bezit Delcommune een 9- schots Winchester.

Een Krouman from Liberia; photo issued in 1906 digitalized in 2018 by the New York Public Library

Er vindt een vergadering plaats in het Nederlandse handelshuis, waarvan de manager, een Portugees is met de naam Pinto Marão, de oudste in leeftijd en het langst handelaar van Boma. Er wordt overeengekomen dat de aanval de volgende dag, bij zonsopgang zal beginnen. Als verzamelplaats wordt de begraafplaats van de koningen afgesproken (momenteel is deze plek bezet door het huis van de gouverneur-generaal van de Onafhankelijke Staat). Het vertrek aan de factorijen wordt vastgesteld op 3:00 uur in de morgen.

Op het afgesproken uur is iedereen paraat. De groep wordt in drieën gesplitst en onder gezag van respectievelijk Matta Veiga, Portugees, manager van het Engelse huis Hatton en Cookson; Lindner, Duitser, manager van het Nederlandse handelshuis in Ponta da Lenha en voormalig assistent van de Duitse Chiloangoexpeditie en van Delcommune gesteld. Ze moeten tegelijkertijd de *banza's* oftewel de residenties aanvallen van de koningen Né Curado, Né Cuco en Né Oro. De verschillende dorpen liggen op een tot twee mijl van de factorijen en liggen drie tot vier kilometer van elkaar.

Ze weten van hun spionnen, die de nacht daarvoor zijn teruggekeerd, dat alle kleine dorpjes in de omgeving verlaten zijn en dat de inwoners zich hebben verzameld in de koninklijke banza's.

Alle inlanders waren in die tijd bewapend met vuursteen-geweren. Het aantal krijgers van alle koningen van Boma samen is zeker twaalf keer groter dan dat van de Europeanen, maar omdat de koningen niet weten welk dorp ze eerst zullen aanvallen, heeft elk van de koningen zijn eigen mannen bij zich gehouden om zijn verblijf te verdedigen.

Delcommune heeft de leiding over de aanval op het dorp van Né Cuco. Deze zal plaats vinden bij het ochtendgloren. Hij heeft bevolen om, zodra ze er zijn, de hutten in brand te steken om een beter zicht te hebben en om hen af te schrikken. Een kwartier later is hij de plaats meester. De inboorlingen vluchten alle kanten op, terwijl een stralende zon de nogal sinistere plek verlicht. In de verte is het geluid van geweervuur te horen, waardoor duidelijk is dat ook zijn collega's, net als hij, de aanval hebben ingezet in de dorpen, die hen zijn toegewezen.

Het feit dat er een paar doden gevallen zijn, geeft aan dat de inboorlingen verrast zijn door het geschreeuw van de aanvallers, die bijna gelijktijdig op vijf of zes verschillende plaatsen het dorp in kwamen. Ze dachten waarschijnlijk dat ze werden aangevallen door de gezamenlijke krachten.

Vandaar de algehele aftocht van de krijgers van Né Cuco.

Bij de achtervolging vinden zijn mannen de grote oorlogsfetisj, die al bij het begin van de aanval moet zijn meegenomen en daarna door zijn dragers in de bush is achtergelaten toen ze zich van dichtbij omsingeld zagen.

Deze fetisj is een van de beroemdste afgodsbeelden van de streek. Hij is 1,20 m hoog en heeft een goed geproportioneerd, zeer goed gesneden hoofd, maar zijn lijf is buitenmatig groot ten opzichte van de lengte van de benen en die onevenredigheid geeft het geheel een groteske aanblik.

Het lichaam en de armen zijn bedekt met nagels en lemmeten van dolken in alle maten en vormen, kleine fetisjen, rood- en geelkoperen en ijzeren ringen en allerlei soorten amuletten.

- De nkisi nkonde die de mannen van Delcommune in de brousse vonden Bron EO.0.0.7943, coll KMMA Tervuren; foto M.VanDijck ©Pro

Delcommune kent deze fetisj al heel lang en hij weet dat het beeld een zeer grote reputatie in de wijde omgeving, in een omtrek van wel 20 à 30 mijl, heeft. Hij heeft zelf een voorval meegemaakt, die het geloof laten zien dat de inboorlingen in sommige van deze ‘godheden’ hebben.

“Een half dozijn van mijn mannen waren er vandoor na een diefstal. Om ze te vinden, moest ik natuurlijk gebruikmaken van de middelen die ons op dat moment ter beschikking stonden. Op advies van Jouca-Pava, mijn beroemde prins, deed ik wat men noemt ‘op de fetisj slaan’ op alle markten rond Boma. Deze operatie bestond uit het transporteren van de fetisj waarop men een beroep deed naar de verschillende markten. Dan, als de menigte op een bepaald moment op zijn grootst is, roept de feticheur, waarbij hij allerlei handelingen (letterlijk schrijft Delcommune “aanstellerij”) en pantomime gebruikt, de fetisj op, slaat op een gong en nodigt het publiek uit om naar hem te luisteren. Met luide stem kondigt hij de reden voor het aanroepen aan. In het onderhavige geval had de feticheur bekend gemaakt dat zes mannen van het Franse huis, na het bestellen van de blanke, waren gevlucht. Hij zei

dat iedereen die hen ontmoette hen moest aanhouden en naar de blanke moest brengen. Die zou hen daarvoor een mooie beloning geven. Maar diegenen die hen in bescherming zouden nemen of als veroordeelde slaven zouden gebruiken, zouden sterven, omdat de fetisj hen ter dood veroordeelde. Terwijl de feticheur deze zinnen nadrukkelijk en overdreven langzaam uitspreekt, slaat hij met kleine slagen een spijker in het lichaam van de fetisj, hetgeen betekent dat de god wordt aangesproken. Als de spijker niet valt, betekent dit dat de fetisj ingaat op het aan hem gerichte verzoek met betrekking tot de vraag om gerechtigheid. Als de spijker er na enkele ogenblikken uit zou vallen, dan is het verzoek door de fetisj afgewezen. Het effect verdwijnt als de spijker wordt verwijderd. Het is onnodig te zeggen dat het vast blijven zitten of niet van de spijker het werk is van de fetischeurs.

Deze procedure werd tot tweemaal toe herhaald, maar zonder resultaat.

Elke avond werd de grote fetisj, die aan koning Né Cuco toebehoorde, op de veranda van een van de magazijnen van het Franse handelshuis gezet en zolang de fetisj bij mij was kon ik de magazijnen 's nachts open laten staan, zonder dat iemand het waagde om naar binnen te gaan, ze staan immers onder bescherming van de fetisj.

Na de feticheur vele malen te hebben ondervraagd, kreeg ik twijfels over de eerlijkheid waarmee hij zijn missie vervulde, en op een dag dat er 'sona' was, oftewel grote markt, nodigde ik hem plotseling uit om zijn god, die werd gedragen door twee mannen, altijd dezelfde, mee te nemen en mij te volgen naar de markt welke die dag werd gehouden op de top van de heuvel met uitzicht op het Franse huis. Tegelijkertijd heb ik mijn tolk Jouco-Couto geïnstrueerd en hem opdracht gegeven om te zorgen dat mijn instructies worden uitgevoerd.

De markt was in volle gang. Zelden verscheen er een Europeaan op deze markten, die door de meeste van de zwarte handelaren van een van de handelshuizen werd bezocht, zodat er op sommige "sona"-dagen meer dan tweeduizend mensen op het marktplein waren.

Zoals ik verwachtte maakte mijn aanwezigheid grote indruk en zodra mijn naam werd genoemd, volgde meteen een diepe stilte. "M'fumu Mata Ingouvou" zou in alle monden hebben gecirculeerd.

Maar de verbazing was nog groter toen al deze mensen zagen dat ik werd gevolgd door een feticheur en zijn helpers, die de beroemde fetisj droegen. Ik liet het idool in het midden van het plein installeren. Onmiddellijk knielden alle aanwezigen, terwijl ze drie keer in hun handen klapten, nadat ze eerst met de rechterhand hun hoofd hadden aangeraakt. Het was hun manier om de gevreesde god te eren. Op mijn bevel begon de tovenaar onmiddellijk met zijn oproeping. Toen hij de gebruikelijke spijker in het beeld wilde slaan, duwde Jouco-Couto hem abrupt aan de kant en riep met luide stem "Dat degenen die de mannen van de blanke man verborgen hielden, zouden sterven, omdat de grote fetisj het zo wilde".

Tegelijkertijd, en volgens mijn instructies, begon Jouco-Couto, met een glaszettershamer, twee naalden langzaam en met kleine slagen in het lichaam van de godheid te slaan.

Toen ze een paar millimeter diep zaten, brak hij ze abrupt af, waardoor hun punten in het hout van de fetisj bleven en er geen mogelijkheid was om ze te verwijderen.

Tegelijkertijd kondigde hij aan dat de fetisj in opdracht van de blanke enkele dagen zou worden opgesloten in een ijzeren bewaarplaats, zodat de fetisj niet aan enige invloed van buitenaf zou kunnen worden blootgesteld.

Deze bijzondere gebeurtenis verspreidde zich als een lopend vuurtje en de vijftienhonderd tot tweeduizend mannen en vrouwen die op de markt waren en die tot alle dorpen rond Boma, en zelfs de omgeving van de Mayumbe behoorden, hadden de uitspraak op het puntje van hun tong liggen om het bij thuiskomst aan de anderen te vertellen.

Er waren nog geen twee dagen voorbij toen ik vernam dat mijn zes mannen waren opgepakt en naar mij zouden worden teruggebracht. De angst van de inboorlingen voor de doodsbereidingen die deze god naar verluidt altijd uitvoerde als het metaal waarmee hij werd aangeroepen in zijn lichaam bleef zitten, was zo groot dat zij zich haastten om de voortvluchtigen aan mij over te dragen.

Deze idoolverhuur, om het zo te zeggen, is niet voor iedereen weggelegd en is vrij kostbaar.

Eerst moet je de koning betalen, die de fetisj bezit en je moet de feticheur eten geven en betalen.

Soms, als hij zin heeft in een fles jenever of brandewijn, aarzelt hij niet om die te vragen, onder het mom dat de god dorst heeft en dat een flinke slok hem goed zal doen!

Zodra zijn verzoek is ingewilligd, gaat hij naar de fetisj, vult hij zijn mond met brandewijn en besproeit luidruchtig de armbanden die de polsen van het afgodsbeeld sieren en doet hetzelfde met de

mond en de oren. Onnodig te zeggen dat het grootste deel van het geestrijke vocht naar de maag van de feticheur gaat om deze op te warmen."

Over het hierboven beschrevene met zo'n fetisj, in het Portugees 'feitico', schrijft O. Zwiens van Sandick in 1881 in zijn dagboek:

..... De merkwaardigste feitico is een menschenbeeld met een spiegeltje op den buik, waaronder drie gekleurde kralen; de dader van een misdaad wordt geloofd dood te vallen, als hij er in durft kijken. Dit geloof is natuurlijk zeer praktisch voor de ontdekking van een diefstal, indien de dader zich onder het personeel van het huis bevindt.

Een dergelijk geloof is het slaan van een spijker in een feitico; de schuldige zou dadelijk sterven, indien hij den spijker durfde treffen. „Battér feitico" of feitico slaan is dan ook eene belangrijke zaak in deze plaatsen; het dient niet alleen ter ontdekking van een misdaad, maar zelfs ter voorkoming er van!

Eens was ik bij dergelijke plechtigheid tegenwoordig. De chef had den surgão van een naburig dorp verzocht om met zijn machtigsten feitico in de factory te komen om feitico te slaan over de citroen-boompjes, die achter het huis groeiden en waarvan de negers steeds de vruchten stalen. Het was een 2 voet hoge, houten pop, bont beschilderd, waarin zeker wel meer dan 50 gewone, ijzeren spijkers staken, die ieder op eene bepaalde zaak betrekking hadden. Het geheele personeel werd nu hier bij geroepen, en hield de surgão een aanspraak, waarvan ik niets begreep, terwijl hij beurtelings op den spijker in zijn hand, en alsdan op de citroenboompjes wees, nu en dan opspringend of met zotte gebaren om zijn op den grond geplaatsten feitico dansend. Eindelijk sloeg hij den spijker met een lichten slag in het weeke hout van den feitico; al de aanwezige negers tikten nu beurtelings met een stuk hout op den spijker, terwijl de surgão met dansen en gillen voortging. Nadat ieder zijn beurt gehad had, werd de surgão eensklaps weêr bedaard, vroeg gemoedelijk een glaasje rum, en met zijn feitico op het hoofd wandelde hij wêer naar zijn dorp terug. Hij ontving voor deze plechtigheid 2 long.

Later hadden wij nooit meer last van diefstal der citroentjes!

Als Delcommune de gevonden fetisj wil laten meenemen, weigeren verschillende mannen absoluut hem aan te raken. Niemand anders dan zijn eigen mannen durft hem aan te raken. Hij meent met reden dat dit idool een belangrijker gijzelaar is dan welke menselijke gijzelaar ook en hij beveelt twaalf van zijn mannen om hem naar zijn huis te dragen en geeft hen een bericht mee voor zijn secondant, waarin hij hem vraagt de fetisj in veiligheid te brengen in een van onze van metaal gemaakte magazijnen. Hij is er zeker van dat de verovering van deze beroemde god een aanzienlijk effect zal hebben op het verdere verloop van de gebeurtenissen.

De oorlog, die ze met tegenzin voeren, duurt drie dagen en acht koninklijke residenties worden ingenomen en platgebrand. De negende, die van koning Né Chuva, die zich uitstrekt over een breed en prachtig plateau niet ver van het beroemde eiland van de prinsen, blijft gespaard.

Dat de banza van deze koning niet hetzelfde lot heeft ondergaan als die van de andere koningen, is omdat hij pas op de vierde dag zou worden aangevallen en de blanken aan het eind van de derde dag een boodschap van de koningen ontvangen waarin om vrede wordt gevraagd.

Dit wordt toegestaan op voorwaarde dat er boodschappers van de koningen van Boma naar de prinsen van Mayumbe, de Mampatas, Zaza, Vumpa en Kaka zullen worden gestuurd om hen op te roepen tot een groot palaver, dat door de blanken en de koningen zal worden bijgewoond. Dit palaver zal plaatsvinden in Boma-Sundi, in het dorp van het hoofd van de politie van de gelijknamige markt (Boma-Sundi is namelijk de plaats van een van de meest gerenommeerde markten in de hele regio, gelegen tussen de Congo en de Chilloango rivier, drie dagen lopen van Boma). Dit palaver moet binnen acht dagen plaatsvinden. Het doel ervan is een akkoord te bereiken tussen de blanken en de Mampatas over de door de koningen van Boma te betalen boete voor het schenden van de mukaka. Tegelijkertijd moet de mogelijke verhoging van het recht van doorgang worden onderzocht.

De koningen van Boma accepteren natuurlijk alles wat de blanken vragen.

Op de dag voorafgaand aan het palaver verlaten de zes vertegenwoordigers van de handelshuizen Boma bij het ochtendgloren en vetrekken, vergezeld van een honderdtal gewapende mannen, naar Boma-Sunda.

In die tijd werden de Europeanen volgens Portugees gebruik in hangmatten vervoerd, een aangename vorm van voortbewegen als de dragers hun vak kennen, maar nogal onaangenaam met beginnende dragers. Reizen in een hangmat gaat zeer snel en het tempo van de dragers kan worden vergeleken met dat van een dravend paard.

Twaalf sterke dragers begeleiden elke hangmat van een blanke, en als ze de bedienden, koks en hun helpers, voedseldragers, enz. erbij tellen, bedraagt de escorte ongeveer tweehonderd man.

Er is veel wedijver onder de hangmatdragers. Urenlang, zonder te stoppen, om de beurt zonder dat er een schok wordt gevoeld, rennen ze in plaats van te lopen, waarbij ze vaak "Makata piou! piou!" roepen, *“de eerste twee woorden geschreeuwd door de dragers en de derde in koor herhaald door de volgers”*. Het zweet druipt van hun bruine lichamen, maar ze stoppen niet. Per dag wordt acht uur gelopen en ze houden pas een stop na vier uur echt rennen, meestal in een lieflijk dorpje in de schaduw van prachtige palmbomen en daar lunchen of kamperen ze.

Ze komen op de derde dag rond twee uur 's middags aan in Boma-Sundi. De Mampata's en de koningen zijn er al. Het palaver begint meteen. Net als de koningen van Boma mogen de Mampata's het water van de Congo-rivier niet zien omwille van de doodstraf die de fetisjen hen zouden opleggen. Maar waar de blanken de Boma-koningen met onbedekte gezichten mogen zien en met hen mogen spreken via een tolk, is het hen niet toegestaan het gelaat van de Mampatas te zien, want dat brengt ongeluk. Daarom zitten de Mampatas in een afgesloten hut. Ze kunnen de Europeanen heel goed zien door de kieren van het bamboe en de papyrus die de scheidingswanden van het gebouw vormen, maar de Europeanen kunnen hen niet zien.

Het palaver, dat om twee uur 's middags begint, gaat tot zes uur door, maar is dan nog niet beëindigd. De gewoonte is om palavers te stoppen bij zonsondergang, dus moeten ze het de volgende ochtend voortzetten.

Het dorpshoofd, Jouco-Longo genaamd, stelt al zijn hutten vriendelijk ter beschikking van de blanken. De Mampata's maken van de nacht gebruik om te verdwijnen zonder door hen gezien te worden en verblijven in een ander dorp. De koningen van Boma doen hetzelfde, zodat het dorp Jouco-Longo al snel alleen door blanken en hun mannen wordt bezet. Om verrassingen te voorkomen zijn twee groepen wachters georganiseerd, de ene in vooruitgeschoven positie, de andere rondom het dorp, zij worden de hele nacht afgelost door nieuwe bewakers. Het palaver wordt de volgende dag voortgezet om ongeveer acht uur 's morgens en is pas rond het middaguur beëindigd. De Europeanen hebben aan de Mampata's hun deel gegeven van de aan de koningen opgelegde boete en de verhoging van het aan hen verleende recht van doorgang is onbeduidend, dankzij een lange toespraak vol vermaningen en het gezond verstand, over de gevaren voor het volk van Boma om een breuk met het volk van de Mayumbe te zien ontstaan, hetgeen door premier Jouca-Pava, die namens de koningen spreekt verwoord wordt.

Bovendien wordt besloten het bedrag van de boete te verdubbellen in geval van een nieuwe overtreding van deze regeling.

Koning Né Cuco vraagt Delcommune de grote fetisj aan hem terug te geven. Dit geweigerd wordt, omdat het niet voorzien is in het palaver. De fetisj is oorlogsbuit en hoort Delcommune toe en alleen hij zal bepalen wanneer er over zijn afkopen zal worden onderhandeld. Het is opnieuw Jouca-Pava, die een einde weet te maken aan dit conflict en de kwestie van de fetisj blijft hangen, ondanks de zichtbare ontevredenheid van koning Né Cuco.

Als het palaver beëindigd is gaan de Europeanen weer op weg naar Boma, waar ze na twee dagen rond tien uur 's avonds aankomen.

Het is deze oorlog die het prestige van de koningen van Boma voor altijd te niet doet en het gezag van de Europeanen aanzienlijk versterkt.

Enkele maanden later volgt een gewapend conflict tussen Né Cuco en Jouca-Pava, die door eerst genoemde wordt beschuldigd van de ontoereikendheid van de tol voor de karavanen van de Mayombe en van het feit dat Delcommune geen afstand heeft willen doen van de fetisj, ondanks het hoge losgeld dat

Né Cuco hem geboden had. Jouco-Pava verslaat de mannen van Né Cuco, steekt zijn woning in brand en dwingt hem een aanzienlijk oorlogstribuut te betalen.

Het resterende deel, hoofdstukken uit deel I en heel deel II zijn niet opgenomen in dit artikel. Hier volgt nog een klein stukje uit hoofdstuk X van deel III.

Delcommune schrijft: *‘De fetisj heb ik later aan de International African Association (AIC) geschonken en is nu nog steeds te vinden in het Hallepoort Museum (Een museum in de enig overgebleven stadspoort van Brussel, gebouwd in 1381). Ik zag de fetisj in het museum van Tervuren (na de Hallegate ging de fetisj eerst naar Het RMAH en toen het museum in Tervuren gereed was is het daar naar toe gegaan) en ik was een beetje verbaasd dat volgens het bijschrift het een gift was van de eerste gouverneur-generaal van Boma, de heer Camille Janssens. Deze eerbare gouverneur heeft er natuurlijk niets mee te maken, en ook al is het heel logisch dat men deze donatie aan hem toeschrijft, het is duidelijk dat de naam van de schenker niet correct is.’*

Naschrift Congo na 1885

De koning van België, Leopold II, toonde grote belangstelling voor Congo. Hij had verschillende motieven om een kolonie te verwerven. Om te beginnen had hij een grote persoonlijke geldingsdrang, maar ook wilde hij ervoor zorgen dat België niet als enige westers land zonder kolonie zou blijven. Hij zette zijn zinnen op het binnenland van centraal Afrika, Congo dus, en voerde filantropie en het ‘brengen van beschaving’ aan als motief om dit gebied te claimen.

Een eerste stap naar het verwezenlijken van zijn plannen was het organiseren van de **geografische conferentie**, die van 12 tot 14 september 1876 plaatsvond in het Koninklijk Paleis van Brussel. Later, in 1878, richtte Leopold het **Comité d’études du Haut-Congo** of Studiecomité van Opper-Congo (CEHC) op. Het CEHC was een van de organisaties waarmee Leopold zijn koloniale plannen trachtte te verwezenlijken. Het was een vennootschap waarin Leopold en een aantal industriëlen (o.a. Pincoffs en Kerdijk van de Afrikaanse Handels-Vennootschap) financieel participeerden. Het doel van het studiecomité was de weg te effenen voor de exploitatie van het Congobekken.

Omdat Stanley het binnenland van Congo als geen ander kende, had Leopold grote belangstelling voor de tocht die Stanley dwars door Afrika maakte (1874-1877). Na deze tocht liet Stanley zich door Leopold II paaien voor het verwezenlijken van diens persoonlijke ambities. Stanley sloot daartoe een vijfjarige overeenkomst met Leopold. Hij voer de Congorivier af en zorgde ervoor dat de stamhoofden afstand deden van de soevereiniteit over hun gebied.

In 1879 richtte Leopold de **Association International du Congo** (AIC) op als ‘voortzetting’ van de CEHC. Beide organisaties functioneerden naast elkaar, een bewust beleid om de onoverzichtelijkheid te vergroten.

In 1883 kwam Delcommune naar België en ging in kort daarna weer terug naar Boma, waar hij rondzorgde dat de koningen afstand deden van de soevereiniteit over hun gebied. Delcommune was natuurlijk goed bekend in het gebied en bovendien gehuwd met een dochter van een van de koningen en hoefde dan ook weinig moeite te doen. Maar het gebeurde buiten het medeweten van de andere blanken in Boma en Gresshof, het hoofd van de Hollandse factorijen was daar woedend over.

In 1884 kwam Stanley terug van zijn missie en was de weg geëffend voor de vorming van een vrijstaat. Maar zover was het nog niet. Verschillende landen erkenden de AIC en dan, in 1884-5 vindt in Berlijn de conferentie plaats, die bekend staat als ‘the scramble for Africa’ (letterlijk ‘de wedloop om Afrika’), waarin de westerse mogendheden Afrika ‘verdeelden’.

Geen der westerse mogendheden had belangstelling voor centraal Afrika en gezien Leopold's 'eделе motieven' erkent de conferentie de AIC als een soevereine staat. Wikimedia David123/Somebody500

Omdat de Belgisch grondwet verbiedt dat de koning de soeverein is van zowel België als Congo moet het parlement hier ook een besluit over nemen. De Belgische regering zat echter niet te wachten op een kolonie. De neutrale koers die België voor te midden van de Europese mogendheden kon door een kolonie weleens in het gedrang komen. Daarbij komt dat het hele idee van kolonialisme niet strookte met het gedachtegoed van het liberalisme dat eind 19de eeuw de boventoon voerde in Europa. Toch eighen de andere Europese landen zich wel stukken van Afrika toe.

Niet iedereen ervan overtuigd dat een kolonie wel zo winstgevend en voordelig was als anderen beweerden. Desalniettemin beslist het parlement voor Leopold in positieve zin en daarmee was de AIC overbodig. Op 29 mei 1885 wordt de AIC dan ook omgevormd tot État indépendant du Congo, Congo-Vrijstaat, hetgeen op 19 juli 1885 met enig ceremonieel wordt bevestigd in Banana.

Datzelfde jaar vond in Antwerpen een wereldtentoonstelling plaats met een Congolees dorp, met naar België overgebrachte Congolezen én de door Delcommune naar België meegebrachte nkisi nkonde.

WERELDTENTOONSTELLING VAN & ANTWERPEN

onder de hooge bescherming van Z. M. den Koning van België

MEI -- 1885 -- OCTOBER

ONDERWIJS

Vrije Kunsten en Kunstnijverheid

NIJVERHEID

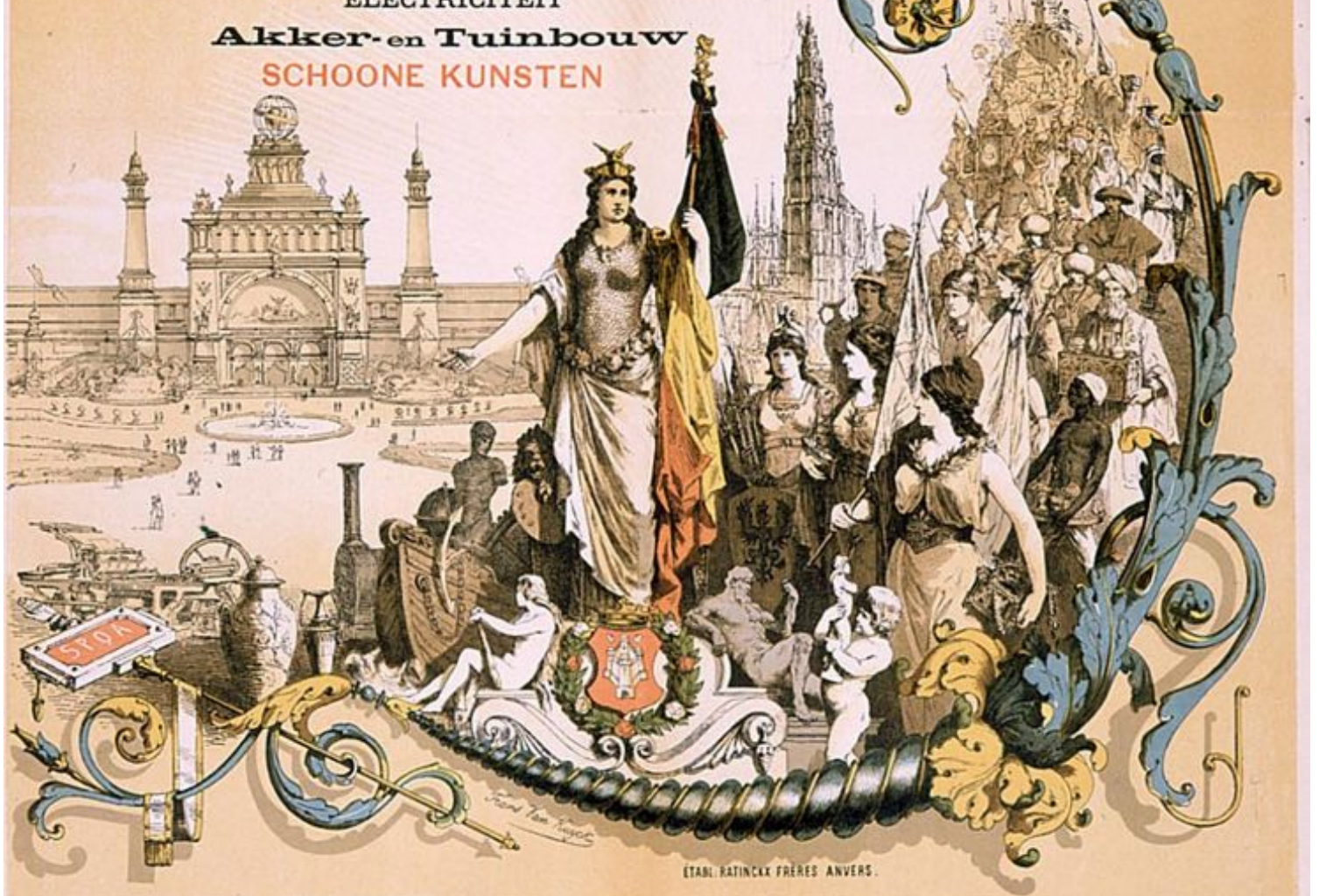
Zee-Kust-Binnenvaart en Koophandel

VISSCHERIJ EN VISCHTEELT

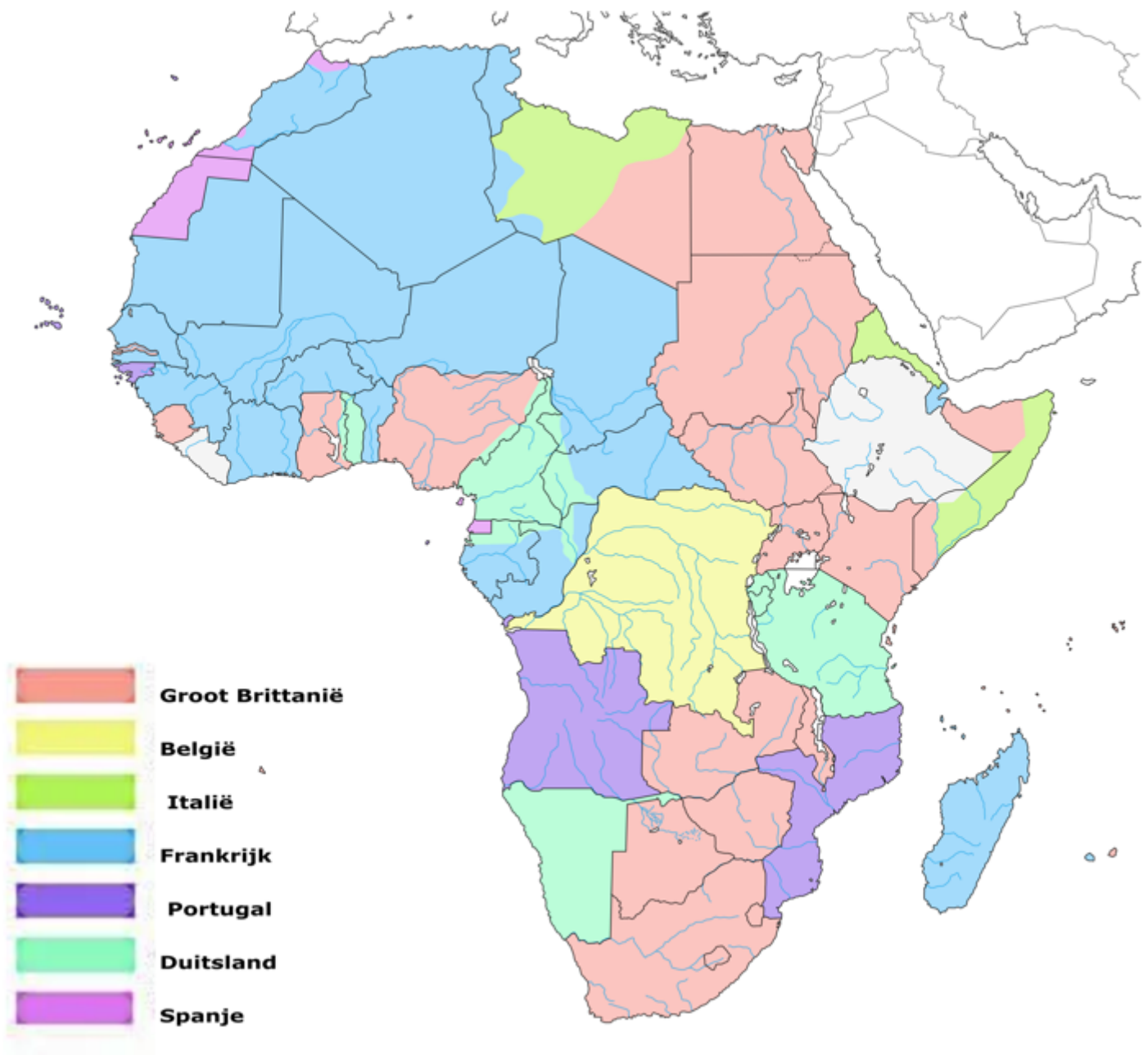
ELECTRICITEIT

Akker- en Tuinbouw

SCHOONE KUNSTEN

De poster van de wereldtentoonstelling in Antwerpen in 1885. bron Wikipedia

De invloedssfeer van de westerse landen in Africa na de Berlijnse conferentie, met de huidige landsgrenzen
 Bron: Wikipedia Eric Gaba legenda bewerkt kaartbeeld 1913

Tijdens de conferentie van Berlijn (1884-1885) werd het grootste deel van het koninkrijk Kongo, het huidige Angola, toegewezen aan de Portugezen. Koning Leopold II van België kreeg een gebied dat ongeveer overeenkomt met de huidige Democratische Republiek Congo.

Leopold (hoewel hij er zelf nooit geweest is), voerde er een schrikbewind en gebruikte het als wingewest.

Het schrikbewind werd uitgevoerd door de Force Publique. Dit koloniale leger bestond uit blanke officieren en Afrikaanse soldaten.

De handel in ivoor was het belangrijkste, maar nadat in 1887 de Brit Dunlop de opblaasbare rubberband uitvond, explodeerde de vraag naar rubber.

Rubber kan worden gewonnen uit het melksap van uiteenlopende planten (in Rusland werden het tijdens WOII zelfs paardenbloemen gebruikt). Aan het eind van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw was de in Congo veel voorkomende *Landolphia heudelotii*, een liaan die tot 15 m lang kan worden waarvan ook de vruchten zeer gewild zijn, een zeer belangrijke leverancier. De

wilde populatie nam echter schrikbarend af door overexploitatie. Zie voor de gruwelen die in Congo plaatsvonden: <https://www.tenbunderen.be/historischkader2.html>

Tegenwoordig worden meer dan 10 soorten synthetische rubber geproduceerd en komt bijna alle natuurrubber uit Azië. Rond 1900 was het de rubber uit Brazilië, gewonnen uit wild in het oerwoud van in de Amazone groeiende bomen, *Hevea brasiliensis* die het grootste marktaandeel had. Ook daar heersten wantoestanden, vrijwel niemand die gecontracteerd werd als rubbertapper overleefde deze job.

Bron https://nl.wikipedia.org/wiki/Onafhankelijke_Congostaat en <https://nl.wikipedia.org/wiki/Rubber>

Leopold benoemde zichzelf tot soeverein en mat zich blijkens onderstaand krantenbericht een andere naam aan:

bericht in een Venlose krant uit 1885

Staatsrechtelijk waren België en Congo strikt gescheiden en hoewel de scheiding vooral bedoeld was om financiële verantwoordelijkheid voor het project van Leopold te vermijden, verstrekke de Belgische Staat in de periode 1890-1894 leningen voor een totaal bedrag van 32 miljoen goudfrank, naast de lonen van gedetacheerde legerofficieren en grote investeringen in de aanleg van spoorwegen. Ook de koloniale elite in de Congostaat was sterk Belgisch getint. In 1889 woonden er 175 Belgen en 255 andere blanken in Congo. Toen onder invloed van internationale druk Leopold in

1908 afstand deed van zij persoonlijk eigendomwaren er ongeveer 1700 Belgen en 1300 andere blanken. Naast officiële publicaties waren er ook door Leopold gedecreteerde, geheime maatregelen. De eerste jaren was de Congo Vrijstaat zwaar verlieslijdend. De handel in rubber zou Congo Vrijstaat winstgevend maken. Het Congolese rubber werd door E.D. Morel bedacht met de bijnaam 'rood rubber', naar de bloedige misbruiken die gepaard gingen met het systeem van dwangarbeid zonder wettelijke basis.

Men schat dat de plaatselijke bevolking tijdens het bestuur van Leopold II met vele miljoenen daalde. De vestiging van de Onafhankelijke Congostaat druiste in tegen de belangen van de Arabische slavenhandelaars, die er sinds 1860 actief waren. Dit leidde tot een aantal gewapende conflicten die uiteindelijk beslecht werden door de Force Publique begin 1894.

De vele stroomversnellingen op de Congostroom tussen Matodi en Leopoldstad (een afstand van 300 km) maakten de rivier ongeschikt voor transport van goederen. Daarom startte men in 1890 met de bouw van een spoorweg tussen beide steden. Albert Thijs, een Belgisch industrieel, leidde deze operatie. In 1898 was de spoorweg voltooid. Sindsdien kon men snel en met weinig onkosten goederen vanuit en naar het binnenland vervoeren. Het aanleggen van deze spoorverbinding heeft ca. 2000 mensenlevens gekost, maar andere bronnen spreken van vele duizenden meer. Tussen 1923 en 1931 is de spoorbreedte op een deel van het traject vergroot hetgeen nog eens aan 7000 mensen het leven heeft gekost. In 1984 werd de lijn opgebroken.

Vanuit verschillende landen, en dan vooral vanuit het Verenigd Koninkrijk, groeide de kritiek op de misstanden in de Onafhankelijke Congostaat. Deze kritiek kreeg ook gehoor in België. Uiteindelijk nam België op 15 november 1908 officieel de Onafhankelijke Congostaat over van Leopold II. De soeverein zou een jaar later sterven, op 17 december 1909. Tot 1960 zou het gebied een Belgische kolonie zijn onder de naam Belgisch-Congo. Voor de Congolezen verbeterd hierdoor de situatie. Ook op de wereldtentoonstelling in Brussel in 1958 was een Congolees dorp, dit keer met maar liefst 270 Congolese bewoners. Daar speelden zich bizarre taferelen af doordat de bezoekers de Congolezen gingen voeren.

naar: https://nl.wikipedia.org/wiki/Onafhankelijke_Congostaat

België, maar ook Nederland worstelen met hun historische nalatenschap. Destijds geëerde mannen worden onder invloed van de publieke opinie verguisd. Denk aan A.Thys en L.F.M.V.Leopold voor wat betreft België en aan J.B.van Heutsz. en J.P.Coen in Nederland. Hun standbeelden worden beklad, maar ze staan er nog en herinneren aan een verleden waar we naar de huidige normen niet trots meer op zijn.